

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру

Әдістемелік нұсқау

Подушевое финансирование организации среднего образования

Методические рекомендации

Астана
2013

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2013 жылғы 19 тамыздағы № 4 хаттама).

Рекомендовано к изданию решением Ученого совета Национальной академии образования им. И.Алтынсарина (протокол № 4 от 19 августа 2013 г.).

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру. Әдістемелік нұсқау. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 30 б.

Подушевое финансирование организации среднего образования. Методические рекомендации. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 30 с.

Ұсынылып отырған әдістемелік құралда орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру бойынша оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін отандық тәжірибелер талданып, бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізу тетіктері анықталған және пәндердің оқу-әдістемелік кешендерінің ерекшеліктері берілген.

Бұл әдістемелік құрал жоғары оқу орындарының оқытушыларына және ғылыми қызметкерлеріне, мұғалімдерді қайта даярлау және біліктілігін арттыру институттарының мамандарына, орта мектептің оқу-ісі жөніндегі орынбасарлары мен мұғалімдеріне арналады.

В методическом пособии рассмотрены вопросы состояния зарубежного и отечественного опыта подушевого финансирования в организациях среднего образования, условия и механизмы внедрения подушевого финансирования организации среднего образования.

Методическое пособие предназначено работникам системы среднего образования.

© Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы, 2013

© Национальная академия образования
имени И. Алтынсарина, 2013

Кіріспе

Еліміздің саяси, әлеуметтік-экономикалық өзгерістеріне сай білім беруді жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі – білім беру ақпараттандыру және ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарын жаңа жағдайда қолдану арқылы жеке тұлғаның танымын дамыту негізінде әлемдік білім деңгейіне қол жеткізу.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде қажеттіліктеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану» - деп, кредиттік оқу жүйесін орта білім ұйымдарын дамыту мақсатында қолданылады.

Қазақстан осы мақсатты жүзеге асыру үшін білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасын құрды. Ол бағдарламада келесі мақсаттар қойылды:

- сапалы білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету;
- қоғамды ары қарай демократияландыру негізінде ұлттық білім беру жүйесінің қызмет етуінің нормативті базасын жүзеге асыру;
- орта жалпы білім беруде 12-жылдыққа көшу;
- кадрларды дайындау және кәсіби білім беру жүйесін ББКХС (білім беруді классификациялаудың халықаралық стандарты) көрсеткіштеріне сай қайта құру;
- кадрларды дайындаудың біртұтас үш деңгейлі моделін құру;
- экономиканың барлық салалары үшін жоғары квалификациялы және бәсекеге қабілетті кадрларды дайындау сапасын жоғарылату;
- білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесін құру;
- ортақ білім беруді ақпараттандыру ортасын қалыптастыру;
- білім беру үрдісін оқу-әдістемелік және ғылыми қамтамасыз етуді жүзеге асыру;
- білім беру жүйесінің материалдық-техникалық базасын нығайту;
- білім беруді, ғылым мен өндірісті интеграциялау;
- білім беру менеджерлерін дайындау, педагогикалық қызметтегі адамдардың әлеуметтік статусын көтеру;
- көпдеңгейлі үздіксіз білім беру жүйесіндегі мемлекеттік, қоғамдық және даралық қызығушылықтардың балансын қамтамасыз ету.

Қойылып отырған мәселенің шешімдерінің бірі ретінде, орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыруға арналған әдістемелік құралын ұсынып отырмыз.

Әдістемелік құралда оқу үрдісіне кредиттік оқу жүйесін енгізудің отандық тәжірибесі, бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізу, сонымен қатар оқушылардың білімін бағалау мен бақылаудың балдық-рейтингті жүйесін берілді.

1 Оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізудің отандық тәжірибесін зерделеу

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шынға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау. Жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектін байыту» деп атап көрсеткендей, жоғары оқу орындарының алдында өмірге жан-жақты дайындалған, еңбексүйгіш, ынталы, шығармашылықпен ойлайтын, интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан бай, жоғары білімді жеке тұлғаны дамыту мәселелері тұр [1].

Заман талабына сай білім беру – қоғам мүшелерінің адамгершілік, интеллектуалдық, мәдени дамуының жоғары деңгейін және кәсіби біліктілігін қамтамасыз етуге бағытталған тәрбие беру мен оқытудың үздіксіз үдерісі. Жаңа білім беру жүйесінде білімалушы тек білім қорын жинақтап қана қоймай, сонымен қатар қажетті және жеткілікті дәрежеде жаңа іске бейім, өз бетімен шешім қабылдай алатын, эстетикалық, мәдени, тарихи құндылықтарды өздігінше бағалай алатындай, алған білімдерін өз бетімен әрі қарай тереңдетіп, әртүрлі жаңа жағдайларда кеңінен қолдана алатындай жоғары деңгейдегі ойлау қабілеті дамыған тұлға болып қалыптасуы тиіс.

Оқытудың жаңа технологияларын енгізу білім беру жүйесін реформалаудың басым міндеттерінің бірі. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы кредиттік оқыту жүйесіне көшуде қатаң бейімделу үдерісін басынан өткізуде. Мектепте кредиттік технологияны енгізудің негізгі мақсаты – республикамызда білім беру жүйесінің ұлттық моделін қалыптастыру мен әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу негізінде келешекте оқушылармен, оқытушылармен, мамандармен алмасуды қамтамасыз ететін шарттарды жүзеге асыруға қажетті халықаралық өзара сынақ жүйесін құру.

Кредиттік оқыту жүйесіне көшудегі негізгі мақсат – білім жүйесін әлемдік білім кеңістігімен кіріктіру және өндіріс пен нарықтық жағдайдың өзгеріп тұратын заманында кәсіби мамандардың әлемдік сұранысқа, бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік жасау болып табылады. .

Кредиттік оқыту жүйесін 1869 жылы Гарвард университетінің президенті Чарльз Элиот енгізген. Бұл жүйе Америкада білім сапасын жетілдіру мақсатында мектептен бастап жоғары оқу орындарына дейін енгізілді. 1988 жылдан бастап Еуропа елдері де кредиттік жүйеге ене бастады. 1999 жылы 18-19 маусым айында Еуропа мемлекеттердің білім министрлерінің бірлескен отырысында кредиттік оқытудың еуропалық жүйесін қабылдады.

Оқу-ағарту саласының қалыптасуы мен даму кезеңдеріне, оқыту тәсілдері

мен бағалау жолдарына көптеген әдіскер-ғалымдар, психологиялық-педагогикалық зерттеулер жүргізіп, әртүрлі тәжірибелердің сынақ нәтижелеріне сүйеніп, көптеген ой тұжырымдамаларын жасады.

Кеңестік дәуірдегі дидакт ғалымдар Ю.К. Бабанский, П.Я. Гальперин, Н.Г. Дайри, М.А. Менчинская, Е.И. Перовский, С.П. Рубинштейн, М.Н. Скаткин Н.Ф. Талызина және басқалар тексеру – оқу үрдісіне әсер ететін басшы құрал және оның білімді тексеру барысын қамтамасыз етуде әсері зор екенін көрсетті.

Тексеру барысының сипаттамасы, ұйымдастыру мен жүргізу жолдары Г.И. Афонинаның, А.И. Гончерованың, В.Л. Крутецкийдің және т.б., ал тексерудің әртүрлі әдіс-тәсілдерінің тиімділігін анықтау М.М. Балашовтың, К.П. Внукованың, Я.В. Джамустың, Г.В. Ельниковалардың және т.б. ғылыми еңбектерінде қарастырылды. Ю.К. Бабанский, Г.И. Батурина, И.И. Кумбабы, В.П. Беспалько, И.П. Краснянская, И.А. Рапопорт, В.Л. Рысс секілді ғалымдар өз еңбектерінде білімді тексерудің әртүрлі әдістемелік аспектілерін оқу үдерісінің басты компоненті, құрылымы ретінде ұсынған.

Білімді бақылаудың модульдік-рейтингтік жүйесіне В. Надеяев, Т.С. Куликова, Н.Ю. Коробова, С. Ершиков, В.Е. Сосенко, Г.Н. Юшко, Л.Г. Устинова, Н.А. Васильеваның ізденістері арналды.

Мұндай түбегейлі зерттеулерден қазақстандық әдіскер-ғалымдар да тыс қалған жоқ. Олар оқытудың нәтижелерін тексеруде әрбір оқушыға жекелеген тапсырмалар берудің барынша тиімді екенін өз еңбектерінде дәлелдеп отыр. Атап айтсақ, математиканы оқыту барысында білімді тексеру мен бағалауды тиімді ұйымдастыруда А.Е. Әбілқасымованың, А.К. Көбесовтың, Д.Р. Рахымбектің, И.Б. Бекбоевтың, Л.Т. Искакованың, Е.Ж. Смағұловтың, М. Есмұханның, Б.Б. Баймұхановтың, В.П. Добрицаның, Е. Медеуовтың, Н.К. Ахметовтың және кандидаттық зерттеу жұмыстары: Ә.С. Кенештің, Ә.П. Мұстафаевтың, Б.К. Өтеджанованың, Е.А. Тұяқовтың және т.б. еңбектерінің маңызы зор. Бұл ғалымдар еңбектерінде білімді тексеру мен бағалаудың нақты тәсілдерін қарастырып қана қоймай, оқушылардың педагогикалық ой-өрісін кеңейту, оқу қызметін ұйымдастыру түрлері мен әдістерінің жалпы қағидаларын айқындап көрсетті.

Педагогикалық әдебиеттерде көптеген білім беру технологияларына сипаттама берілген: жобалық, бағдарламалық, модульдік, проблемалық, арақашықтық, ақпараттық және т.с.с. Кейінгі кезде жоғары оқу орындарының білім беру үдерісінде кредиттік технология кең қолданыс тауып келеді. Басты мақсат Болон процессіне ену. Кредиттік технологияға ерекше мән берілуі – білім беру үдерісінің жаңа мәдениетінің қалыптасуына әсер ететін ғылыми бағыт – педагогикалық өлшемдермен байланысты білім беруді технологиязациялау бағыттарының элементтерін қамтуында. Оның дәстүрлі оқыту жүйесіне қарағандағы артықшылығын келесі салыстырмалы сипаттамасынан да байқауға болады (1-кесте).

1-кесте – Дәстүрлі және кредиттік оқыту жүйелерінің салыстырмалы сипаттамалары

Оқыту жүйелерін салыстыру	
дәстүрлі жүйе	кредиттік жүйе
Оқыту бағдарламаларының Білім министрлігі тарапынан бекітілуі, яғни «қатаң» талаптың қойылуы	Оқу бағдарламаларының жоғары оқу орындары тарапынан бекітілуі, яғни «қатаң» талаптың жеңілдетілуі
Пән таңдау мүмкіндігінің болмауы	Таңдау курстарының көптеп енгізілуі
Оқытушыны жоғары оқу орны әкімшілігінің тағайындауы	Оқытушыны студенттің өзінің таңдауына мүмкіндіктің берілуі
Оқу үрдісінде дәстүрлі әдістің басымдылығы	Оқу үдерісінде интеграциялық, инновациялық әдістердің басымдылығы
Бекітілген білім мазмұны шеңберінен шықпау	Білім мазмұнын кеңейтуге, жетілдіруге мән берілуі
Қалыптасқан оқыту әдістемесі негізінде білім беру	Кәсіби біліктілікті көтеруге бағыталған әдіс-тәсілдердің кең көлемде қолданылуы
Оқытушы қызметінің «жабықтығы»	Оқытушы қызметінің «ашықтығы»
Оқу үрдісінде білім, біліктілік іскерлікті қыптастыру	Шығармашылық іскерлікті, танымдық іздемпаздықты қалыптастырудың міндеттелуі
Білімді тексеру мен бағалауда баға көрсеткішінің арақашықтығының алшақтығы	Білім сапасын бағалаудың дәлдігі мен нақтылығына аса мән берілуі
Психологиялық тұрғыдан есте сақтау мен қабылдау жүйесін дамыту	Жеке тұлғаның ойлау ерекшеліктеріне бағытталған іс-әрекетті дамытуды жүзеге асыру
Тілдесу тәртібі – дерективалық түрде жүзеге асырылып, қателік үшін жазалаудың қарастырылуы	Тілдесу тәртібі – эмоционалды, еркін жүзеге асырылып, қатені саналы түзету – оқытудың негізгі мақсаты ретінде қарастырылуы
Университет әкімшілігінің, оқытушылардың, студенттердің жалпыға ортақ ережелер негізінде қызмет жасауы	Үш тарапқа да шығармашылық ізденіспен, өзара түсіністікте, сабақтастық байланыста қызмет ету мүмкіндігінің берілуі

Кредиттік жүйе:

- ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелерді кең көлемде қолдануға;

- оқу үдерісінде арақашықтық ақпарат жарғыларын пайдалануға (интернет, спутниктік байланыс т.с.с.);

- модульдік-рейтингтік жүйенің дамуына;

- білім беруде даралап оқыту жүйесін жетілдіруге;

- жеделдетілген оқыту құрлымдарын қолдануға (электрондық оқулықтар интерактивті тақта т.с.с.);

- оқушылардың ақыл-ойын, іскерлігін қалыптастыруға және олардың қабілетін, танымдық қасиеттерін дамытуға бағытталған дұрыс және объективті ашық түрде ұйымдастырылған білімді тексеру мен бағалау жүйесін енгізуге негізделген.

Кредиттік оқыту жүйесінде оқыту үдерісінің маңызды бөлігі болып табылатын білім алушылардың білімдері мен біліктерін бақылау мен бағалау да жаңа маңызға және сапаға ие болады. Бұл жүйеде оқушылардың білімдері мен біліктіктерін диагностикалау мен түзету, оқыту үдерісінің ағымдық, аралық кезеңдерінің нәтижелілігін есепке алу, оқытудың әр деңгейінде білім берудің қорытынды нәтижелерін анықтау мәселелеріне басты назар аударылады. Сондықтан да кредиттік оқыту технологиясында білімді тексеру мен бағалаудың дәстүрлі әдіс-тәсілдерін жаңа инновациялық тәсілдермен үйлестіруді педагогикалық бақылау мен бағалау критерийлерінің теориялық заңдылықтарына сүйене отырып жүзеге асыру қажеттігі туындайды.

Кредиттік оқыту жүйесі оқу процесінде төмендегідей тәсілмен ұйымдастырылады:

-аудиториялық сабақ: дәрістер, практикалық сабақтар;

-сыныптан тыс сабақтар: оқушының өзіндік жұмысы, соның ішінде оқытушы жетекшілік ететін жұмыстар, жеке кеңес беру;

-оқу-тәжірибе өткізу: ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізу;

-оқу жетістіктерін бақылау түрлері: ағымдық және аралық бақылау (сабақтағы сұрақ, оқу пәні тақырыптары бойынша тестілеу, бақылау жұмыстары, т.б.), аралық аттестаттау және қорытынды бақылау (оқу пәндерінің бөлімдері бойынша қорғау есебі), мемлекеттік қорытынды аттестаттау [2].

Кредиттік оқыту технологиясын пайдалану арқылы оқу үдерісін ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

1. Білім көлемін біріздендіру.

2. Оқытуды барынша даралау үшін жағдай туғызу.

3. Білім алушылардың өзіндік жұмыстарының рөлі мен тиімділігін күшейту.

4. Білім алушының оқудағы шынайы жетістіктерін оларды тиімді бақылау рәсімдері негізінде анықтау.

Оқытудың кредиттік технологиясын енгізудің тиімділігі:

- мамандарды әлемдік стандарттар деңгейінде дайындауға мүмкіндіктің болуы;

- оқу үдерісін мобильді және икемді жоспарлау;

- аудиториялық және өзіндік жұмыстардың үйлесімді ара-қатынасын

белгілеу;

- білім алушылардың өзбетімен білім алу және өзін-өзі дамыту қасиетін шынықтыру;

- білім алушыларға білімдерді өзбетімен шығармашылық тұрғыдан игеруге деген дағдылар мен қажеттіліктерді дарыту;

- кредиттер мен дипломдарды өзара мойындау, бірлесе отырып студенттерді оқытуды ұйымдастыру;

- кредиттік оқыту жағдайында баллдық-рейтингтік жүйені тиімді қолдану.

Баллдық-рейтингтік жүйенің дәстүрлі тексеру жүйесінен артықшылығы (жаңалығы) келесілермен айқындалады: барлық білім алушыларға бірдей мүмкіндіктердің берілуімен; білімдерді бағалау мүмкіндігінше объективті болуымен; бәсекеге түсу оқушылардың оқу қызметін ынталандырудың жетекші факторы болатындығымен; басымдық оқушылардың өзіндік жұмысына берілуімен; оқыту үдерісін ұйымдастыруға қатаң және формалданған талаптар қойылуымен.

Сонымен қорыта келе, кредиттік оқыту жүйесін әрі қарай жетілдіру келесі мәселелерді қамтиды:

– кредит негізінде білім беру үдерісін ұйымдастыру мен қамтамасыз ету, білім беру сапасын әрі қарай көтеру жолдарын зерттеуді жалғастыру;

– зерттеу барысында қажетті нормативтік және әдістемелік құжаттарды дайындау мен байқаудан өткізу;

– қолданыстағы жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік стандарттарын жетілдіру;

– оқу үдерісін ұйымдастыруда оқытушылардың орнықты оқу жүктемесін айқындау әдістемесін дайындау.

2 Бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізудің тетіктері

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Білім берудің мақсаты - жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алған терең білімнің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» делінген [3].

Жоғарыда аталған қағидаларды ұстана отырып Қазақстанда ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибелерді, сан ғасырлық мәдени ұлттық дәстүрлерді ескере отырып, қазіргі білім мазмұнын жаңғыртуда, жаңа талаптар қоя отырып ұлттық рухта болашақ ұрпаққа бейіндік оқыту мен тәрбие беру, әрі оны психологиялық тұрғыдан алдын- ала анықтау қажет.

Бейіндік оқыту – оқушылардың өздерінің танымдық қызығушылықтарына, қабілеттілігіне, оқудағы жеткен жетістіктеріне және кәсіби ниеттеріне байланысты олардың оқыту бағдарын еркінше таңдап алуға негізделген. Ол оқушылардың белгілі бір тобына қатысты даралық тұрғыдан қарауды жүзеге асыруға бағытталған. Әр топтағы оқыту үрдісі түрліше жүреді: білім мазмұнымен ерекшеленеді, оған қандай да бір оқыту әдістерінің, түрлерінің және формаларының басымдық рөлі, оқушылар мен мұғалімнің өзара қарым-қатынас стилі өзгереді.

Бейіндік оқыту – білім беру процесінің құрылымы, мазмұны және ұйымдастырылауына өзгерістер енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығы, бейімі мен қабілеттерін толық есепке алуға, оқушыларға олардың кәсіптік сұраныстары мен білім алуды одан әрі жалғастыру мүмкіндіктеріне сәйкес оқытуға жағдай жасауға мүмкіндік беретін оқытуды саралау мен даралау құралы болып табылады [4].

Бейіндік сыныптарға арналған оқу бағдарламаларын түзу және оқулықтарды әзірлеу кезінде меңгерілетін білім мен біліктіліктердің оқушылардың психикалық дамуымен байланыста екенін түсінудің мәні үлкен. Осы себепті де мектепте психологиялық қызметті құру өте тиімді болып табылады, өйткені бейіндік оқыту барысында төмендегідей мәселелер қамтылып, оқыту мен тәрбиенің сапасын арттыруға өз үлесін қосары анық, олар:

1. Жастық деңгейге сәйкес оқушылардың тұлғалық, интеллектуалдық дамуына ықпал ету, олардың өзіндік дамуы мен анықталу қабілеттілігі қалыптастырылады.

2. Оқушылардың кәсіби бейімділіктері анықталып, оның жан- жақты дамуына жағдай жасалады.

3. Мектепте әлеуметтік- психологиялық жағдайдың жақсаруына жағдай туғызуға әсер етеді.

4. Оқушыларының тұлғалық, интеллектуалдық мүмкіншілігіне сәйкес білім бағдарламаларын меңгеруде психологиялық тұрғыдан қамтамасыз ету қарастырылады.

5. Әлеуметтік жағдайдың дамуына психологиялық талдау жасау, әрі келелі мәселенің туындауының алдын-алу, шешімін табуда құралдар мен жабдықтар пайдаланады.

6. Оқушыларының тұлғалық дамуының ауытқуын анықтау, профилактикалық жұмыстар жүргізу.

7. Психолого-педагогикалық сабақтастықтың шарттарын қарастыру, әрі оқушының жан-жақты дамуына жағдай тудырады.

8. Оқу-тәрбие процесінде мұғалімдерді, оқушыларды, ата-аналарды психологиялық ғылыми- әдістемелік іс- әрекетпен қамтамасыз етеді.

9. Таным белсенділігі мен деңгейлері жеткіліксіз оқушылармен қосымша коррекциялық жұмыстар жүргізіледі. ж.т.с.с [5]..

Психологиялық тұрғыдан алғанда 12 жылдық мектепке өту барысында білім беру ұйымдарында оқушыларды бейіндік сыныптарда кредиттік оқу жүйесін енгізуге қол жеткізуде мүмкіндік береді: *біріншіден*, сыныптағы оқушының барлығы бірдей тереңдетілген пәнді оқуға бұрын міндетті болса, енді белгілі блоктық жүйенің бірін таңдап, бала қалауымен оқуға мүмкіндік алады. *Екіншіден*, бейіндік пәндерлі таңдау бойынша қабілеті есепке алына оқытылғандықтан, мұндағы оқыту үрдісі де тиімді, үйлесімді, сапалы болып шығады. Тереңдетіле құрылған бағдарламаны жақсы игеруге мүмкіндік алды. Оқыту сапасы артады. *Үшіншіден*, тек жақсы оқитын оқушылар ғана емес оқу қабілеті орта оқушылар да өз мүмкіндігіне қарай белгілі бір мамандықтың біріне бейімделе оқытылады. *Төртіншіден*, мұндай қалауымен біріккен топты оқыту мұғалім еңбегіне жеңілдік береді, әрі оқушының қызығушылығы ескеріліп, оның бейімділігі арта түседі. Сөйтіп болашақта жоғары оқу орнында оқуға мүмкіндігі бола бермейтін шәкірттерге сұранысқа ие алғашқы кәсіптік білім беру қолға алынады. Оқушының өмірден өз орнын таба аларлық мүмкіндікке ие болуының әлеуметтік мәні бар екені көрінеді.

Бейінді оқытудың икемді жүйесі оқу пәндерінің түрлі типтерін қамтиды, олар:

- базалық жалпы білім беретін пәндер;
- бағдарлы пәндер;
- қолданбалы курстар;
- таңдау курстары.

Мұндағы базалық жалпы білім беретін пәндер – барлық бағдарларда оқушылардың бәріне міндетті.

Қолданбалы курстар – оқыту бағдарының құрамына кіреді, оған қатысу міндетті, ол мектептік компонент есебінен жүзеге асырылады және екі функция атқарады: негізгі бағдарлы пәндерді оқытуды «қолдайды» және оқытуды ішкі

бағдарлы мамандандыру үшін қызмет етеді. Қолданбалы курстар мазмұны бойынша ҰБТ өткізілмейді.

Арнайы курс бағдарламалары құрылымы:

1. Бағдарламаны құрастырушылардың аты-жөні
2. Таңдалып алынған оқыту бағдарына сәйкес қолданбалы курстың тақырыбын анықтау
3. Бағдарламаның түсінік хатын дайындау: -курстың мақсаты; - оқушылардың дайындығына қойылатын талаптар; -пәнаралық кіріктіру; - кәсіпке бағдарлау, оны оқушыларды диагностикалау материалдарына сүйене отырып, таңдауды негіздеу; -уақыт көлемі, сабақтың жиілігі.
4. Курстың тақырыптар бойынша сағаттарға бөлінген мазмұнын іріктеу.
5. Курсты ұйымдастыру формасын анықтау.
6. Курсты оқытуды аяқтау формасы (реферат, жоба, т.б.).
7. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі.
8. Ұсынылатын әдебиеттер (оқушылар мен мұғалімдерге бөлек көрсетіледі) [6].

Ал таңдау курстары – оқыту бағдарының шеңберінен тыс оқушы компоненті (жеке сабақтар, консультациялар және т.б.) есебінен жүзеге асырылады. Қорыта келгенде 12 жылдық мектепке өту барысында оқушының оқудағы, шығармашылық, әлеуметтік, коммуникативтік қызмет саласындағы құзіреттілігін айқындай отырып, жеке жетістіктерінің негізінде өз бейінін айқындау мен шындай түсуде оқытудың жаңа формалары мен психологиялық қызметті құру, әрі оның жан -жақты жұмыс жасауы көптеген тиімділіктерді береді деген сенімдеміз.

Сонымен қорыта келе, бейінді оқыту қажеттілігі мемлекет пен қоғам тарапынан мектептегі білім беру жүйесіне қойылып отырған талаптардан, республиканың әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-мәдени дамуынан туындаған заңды құбылыс болып табылады. Бүгінгі күнгі мектеп тәжірибесінде бейінді оқыту бірқатар қиындықтармен қабаттасып өтіп келеді, бұл оқу бағдарламаларының ғылыми ақпарат ауқымының арттырылуынан туындап отыр.

3 Пәндердің оқу-әдістемелік кешенін құрастырудың әдістемесі

Білімгерлерге арналған пәннің оқу-әдістемелік кешені (БПОӘК) - нақты бір курстың концепциясын анықтайтын құжаттар жиынтығы.

Пәннің оқу-әдістемелік кешені 5.03.007 – 2006 «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі. Кәсіптік білім беру бағдарламалары» мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының мазмұнына және мамандықтардың жұмыс оқу жоспарына сәйкес құрастырылады.

ПОӘК-ң мақсаты – оқытылатын пәннің негізгі мазмұнын көрсету, бұл білім алушының пәнді таңдауын және осыған сәйкес оқу траекториясын жеңілдетеді.

Пәннің оқу-әдістемелік кешенін (ПОӘК) құрастыру және пайдалану келесі мәселелерді шешуге бағытталған:

- білім бағдарламасының логикалық пәнаралық байланысын жүзеге асыру;
- оқу уақытын сабақтардың тақырыптары мен түрлеріне қарай бөлу;
- аудиторияда және аудиториядан тыс білімгерлердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру;
- білімгерлердің танымдық және шығармашылық қызметін белсендіру;
- оқу және зерттеу үрдерісінің өзара байланысын қамтамасыз ету.

Пәннің оқу-әдістемелік кешенінің құрылымы

ПОӘК – оқу үдерісінің барлық аспектілерін реттейтін құжаттар жиынтығы. ПОӘК-ң әрбір құрамдас бөлігі белгіленген тәртіп бойынша қарастырылып, бекітіледі. Сондықтан ПОӘК толығымен бекітілмейді, кафедра мәжілісінде «Толық құрастырылған» немесе «Жартылай құрастырылған» деп белгіленеді.

Пәннің оқу-әдістемелік кешеніне мыналар енеді:

- 1.Пәннің типтік оқу бағдарламасы (міндетті компоненттер пәндері үшін), оқу бағдарламасы (таңдау пәндері үшін).
- 2.Оқытушыларға арналған пәннің жұмыс оқу бағдарламасы (әдістемелік нұсқауды қараңыз).
- 3.Білімгерлерге арналған пәннің жұмыс оқу бағдарламасы (Syllabus) (әдістемелік нұсқауды қараңыз).
- 4.Пәннің оқу-әдістемелік картасымен қамтамасыз етілуі.
- 5.Лекциялық кешен (лекция тезистері, иллюстративтік және таратылым материалдары).
- 6.Семинарлық (практикалық) сабақтардың жоспары.
- 7.Пәннің оқытылуы бойынша әдістемелік ұсынысы.
- 8.Типтік есептерді, есептік-графикалық, зертханалық және курстық жұмыстарды т.б. орындауға арналған әдістемелік ұсыныстар мен нұсқаулар.
9. Білім алушының өзіндік жұмысының материалдары: үй жұмысының мәтіндер жинағы, әр тақырып бойынша өзін-өзі бақылаудың материалдары, ағымдық жұмыстар түрі бойынша тапсырмалардың орындалуы, еңбек көлемі

және әдебиеті көрсетілген рефераттар мен басқа үй тапсырмалары.

10. Оқу, өндірістік және диплом алдындағы практикаларды өту туралы әдістемелік нұсқаулар, есеп құжаттарының формалары.

11. Білім алушылардың оқу бағасының жетістіктері және бақылау бойынша материалдары (жазбаша бақылау жұмыстары, тест тапсырмалары, өз бетінше дайындалуға арналған сұрақтар тізімі, емтихан билеттері және т.б.).

12. Арнайы аудиториялар, кабинеттер және зертханалар тізімі.

Оқу-әдістемелік кешені бөлімдерінің мазмұны

1. **Типтік оқу бағдарламасы** міндетті компоненттер пәндерінің мазмұнын анықтайды.

Оқу бағдарламасы - мамандықтың жұмыс оқу жоспарында көрсетілген таңдау пәнінің мазмұнын анықтайтын ішкі қолданыстағы құжат.

2. **Оқытушыға арналған жұмыс оқу бағдарламасын** сол пәнді оқытатын оқытушы дайындайды.

3. **Білімгерлерге арналған жұмыс оқу бағдарламасы (Syllabus)**

4. **Пәннің оқу-әдістемелік картасымен қамтамасыз етілуі** төменде берілген форма бойынша толтырылады:

Қазақ тілінде оқитын білім алушылар үшін « _____ » пәнінің оқу-әдістемелік картасымен қамтамасыз етілуі

№	Оқулық және оқу құралының атауы	Білімгерлер контингенті	Бар(данамен)		
			Кітапхана-да	Оқу залында	кафедрада

5. **Лекциялық кешен. Лекциялардың қысқаша конспектісі.** Әрбір лекцияның тақырыбы, сұрақтардың тізімі және олардың қысқаша мазмұны көрсетілуі тиіс. Лекцияның мақсаттары мен міндеттері, негізгі және қосымша әдебиеттері көрсетіледі. Әрбір лекцияның көлемі 0,5 беттен аспауы керек. Демонстрациялық (көрсетілім) және қосымша материалдардың кешеніне слайдтар, таратылым материалдары, иллюстрациялар, көрнекі құралдар, электрондық нұсқалар, видеофильмдер, оқытудың техникалық құралдарының кешені және т.б. жатады. Иллюстрациялардың мынадай түрлері бар: диаграммалар, графиктер, таблицалар (кестелер), карталар, сызулар, фотосуреттер, сюжеттік суреттер және т.б.

6. **Оқытушы әрбір тақырып бойынша семинарлық және зертханалық сабақтардың** жоспарын, семинарлық сабақтардың тапсырмаларын, оларды орындауға арналған әдістемелік нұсқауларды дайындайды. Әдебиеттер тізімі көрсетіледі.

7. **Пәнді оқытуға арналған әдістемелік нұсқауда оқытудың** әдістері, құралдары және формалары көрсетіледі.

8. **Курстық жұмысты орындау бойынша әдістемелік нұсқау** дайындайды. Әдістемелік нұсқауда курстық жұмысты орындаудың толық алгоритмі, жұмыстың міндеттері, жұмыстың әрбір бөлімінің және түсініктеме

хатының көлемі мен мазмұны, ұсынылған әдебиеттер мен оқу-әдістемелік құралдардың тізімі көрсетіледі.

9. **Білімгердің өзіндік жұмысын орындау бойынша** әдістемелік нұсқаулардаБӨЖ түрлерін орындау бойынша қысқаша нұсқаулар беріледі (курстық жұмыс, эссе, реферат және т.б.).

10. **Оқу, өндірістік және диплом алдындағы практиканы өту** жөніндегі әдістемелік нұсқауда практика бойынша тапсырмалар, оларды орындау әдістемесі, алған материалдарды практика барысында өңдеу, практика есебінің, сабақты талдаудың, сыныптың, оқушының психологиялық-педагогикалық мінездемесінің, тәрбие іс-шараларының схемасының үлгілері беріледі.

11. **Білім алушылардың оқу бағасының жетістіктері және бақылау бойынша материалдары.** Жазбаша жұмыстардың қатарына реферат, курстық жұмыстар, бақылау жұмыстары жатады. Тест материалдарымен қоса дұрыс жауаптар кілті, білімді бағалау критерийлері, аралық аттестация тапсыруға арналған емтихан сұрақтары беріледі. Емтихан сұрақтарының мазмұны пәннің жұмыс оқу бағдарламасына сәйкес болуы керек.

Курсты оқу барысында сабақтың келесі түрлері қолданылады:

- ұжымдық тренинг;
- карточкамен жұмыс;
- бақылау жұмысы;
- жеке тапсырма;
- тапсырманы қорғау;
- ауызша сұрау, коллоквиум;
- конспект құрастыру;
- гlossарий жүргізу;
- ғылыми баяндама дайындау;
- рефераттық жұмыс;
- мини-тестер; -терминологиялық диктант;

12. Арнайы аудиториялар, кабинеттер, зертханалар тізімі төменде көрсетілген кесте бойынша толтырылады:

№	Ғимараттың, аудиторияның, кабинеттің, зертхананың №	Аудиторияның, кабинеттің, зертхананың атаулары

Оқу-әдістемелік кешенін техникалық рәсімдеуге қойылатын жалпы талаптары

Бет форматы - А4.

Бет параметрлері: жоғарғы және төменгі шеті- 2 см, сол және оң жақ - 1,9 см; жоғарғы колонтитул - 1,25 см, төменгі - 1,5 см.

Негізгі мәтіннің шрифті және бетті номерлеу Times New Roman немесе Times New Roman KZ; шрифтің өлшемі- 11 кегль; азат жол - 0,8 см.

Теңестіру - формат бойынша; жоғарылық интервал - бір.

Бетті номерлеу: шрифтің өлшемі - 10 кегль.

4 Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру (ООЖӨЖ және ООӨЖ)

Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында білім беру жүйесі тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған рөлі атап көрсетіле келіп, ”педагог-қызметкерлер оқушылардың мемлекеттік білім беру стандартында көзделген деңгейден төмен емес білім, білік, дағды алуын қамтамасыз етуге, жеке шығармашылық қабілеттерінің көрініп, дамуы үшін жағдай жасауға міндетті” делінген.

Оқушылардың өзіндік жұмысы – мұғалімнің қажетті нұсқаулары бойынша оқушының оқу жұмысының жеке дара және ұжымдық түрі. Өзіндік тапсырмаларды орындау барысында оқушылардан белсенді ойлау талап етіледі. Осының нәтижесінде оқушылар өздігінен бақылауды үйренеді, оларда тапсырылған істі орындаудағы жауапкершілік сезім, еңбексүйгіштік, табандылық, ұйымшылдық қалыптасады.

Дидактикалық мақсатына қарай - өзіндік жұмыстарды жана материалдарды оқып үйренуге дайындық, жаңа материалды оқып үйрену, бекіту, қайталап-пысықтау және бақылау деп бөлуге болады.

Оқушылардың өзіндік жұмысының педагогикалық тиімділігі-мұғалімнің жұмысқа жасаған басшылығының саласымен байланысты.

Өзіндік жұмыстың негізгі ерекшелігі – оқушының берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындауы.

Өзіндік жұмыс – шығармашылық жұмыстың бастамасы. Сол себепті де оқушылардың шығармашылық қабілетін олардың өзіндік жұмысынсыз дамыту мүмкін емес.

Оқушыларымен жүргізілетін өзіндік жұмыс түрлері:

1. Логикалық дамытушы ойындармен берілген тапсырмалар.
2. Берілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс түрлері.
3. Өз ойынан еркін тақырыпқа құрастыруға берілген әдеби шығармашылық жұмыстар.

Мұнда басты назар аударатын мәселе – оқушылардың ауызша, жазбаша тілінің өзара ұштастырыла отырып, соған сәйкес жұмыстың ауызша, жазбаша түрде көрініс табуларын талап ету. Соның негізінде ғана тіл байлығы мол, сауатты да шығармашыл жас жеткіншекті тәрбиелеу. Бастауыш сыныптарда өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруда оның бағдарлама мазмұнына сай болуы, түрлі мазмұнда және формада көрініс табуы, оқушыны шығармашылық бағытта жұмыс істеуге баулиды.

Көптеген ғалым - педагогтердің, практик - мұғалімдердің тәжірибесіне сүйенсек, оқу тәрбие процесінде басты рөлді ең алдымен, оқушының өз бетімен жүргізетін іс - әрекеті, белсенділігі атқарады. Қазіргі жаңа буын оқулықтары, оқытудың жаңа әдістері оқушының өз бетімен білім алып, дамуына мән беруде. Мұның өзі жас ерекшеліктері, қабілеттері әр түрлі деңгейдегі оқушының өз бетімен жұмыс жасап, өз мүмкіндігін анықтауға жол ашуда. Кезінде өзіндік

жұмыстың бала дамуындағы рөлін жете көре білген және ол жөнінде еңбек жазған қазақ зиялыларының бірі-ағартушы ғалым А.Байтұрсынов болды.

Өзіндік жұмыстардың нәтижелі болуы үшін мынадай талаптарды сақтау қажет:

1 Өзіндік жұмыстың көлемін, нормасын сақтау.

2 Оқушы жұмысының әдістемелік жағынан дұрыс ұйымдастырылуын.

3 Қажетті әдістемелік жабдықтармен қамтамасыз ету және ол өзіндік жұмыстың шығармашылық ізденіске айналдыратындай мақсатта қарастырылуы қажет.

4 Өзіндік жұмыстың орындалуын бақылау және оның уақытын белгілеу, сонымен қатар оқушыны нәтижелі жұмысына қарай мадақтау, көтермелеу.

5 Өзіндік жұмыс үшін таңдалған тапсырманың ғылымилығына, қызығушылықпен шұғылданатындай түрде болуына көңіл аударылуы тиіс [7].

Өзіндік жұмыс психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде кез келген жағдайда, қашан да сырттан ешкімнің көмегінсіз өзі әрекеттене алуға әбден мүмкіншілігі бар, қабілетті адамның қалыптасуына үлкен ықпалын тигізеді. Педагогикалық сөздікте «өзіндік жұмыс» - оқушылардың оқу әрекетіндегі мұғалімнің басшылығы бойынша, бірақ оның тікелей көмегінсіз орындалатын іс-әрекет делінген.

Б.П.Есиповтың ойынша «оқыту үрдісіндегі оқушылардың өзіндік жұмысы – олардың белгілі бір уақытта мұғалімнің тапсырмасы бойынша, бірақ оның көмегінсіз орындайтын жұмысы, ой мен дене әрекеттерінің нәтижесін көрсете отырып, алдарына қойған мақсатқа саналы түрде жетуге тырысады».

Ал Н.Г.Дайри өзіндік жұмыстың мынадай белгілерін ұсынады:

1 Оқушы оны өзі, ешкімнің көмегінсіз орындайды.

2 Жеке білімі, дағдысы, тәжірибесі, көзқарасына сүйенеді, инициативасын, шығармашылығын, жеке қатысын пікір айта отырып орындайды;

3 Еңбектің мазмұны білім сапасы, білім сапасы және тәрбиелік мәні жөнінен маңызды болып келеді, сондықтан ойлау қабілетін дамыта түседі.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру және қойылатын педагогикалық талаптары.

Оқушылардың оқу жұмысын сәтті ұйымдастыруда оның өзіндік жұмыстарының маңызы ерекше. Бүгінгі таңда оқушылардың үзіліссіз білім алу міндеттерін жетілдіруге сай мектеп мұғалімдерінен олардың ойлау қабілеттерін одан әрі арттыру, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту, сонымен қатар өзіндік жұмыстарына қатысты скерліктері мен дағдысын тәрбиелеу талап етілуде. Ол үшін өзіндік жұмыс оқушылардың тек үй жұмысын орындау барысында ғана емес, оқыту процесінің өн бойында өз орнын табуы тиіс. Оқушылардың әртүрлі өзіндік жұмыстары негізінде сабақтың нәтижесін және таным қабілеттерінің белсенділігін арттыруға болады.

Оқушылардың таным белсенділігі – оқуға қажетті білім мен дағдыны меңгеру және оларды өмірде, практикада пайдалана білуге, үйренуге оқушының істейтін саналы әрекеті.

Оқыту процесінде оқушының белсенділігі негізінен екі түрлі сипатта болады: сыртқы және ішкі белсенділік.

Сыртқы белсенділік дегеніміз – оқушы әрекетінің сыртқы көріністері (белсенді қимыл қозғалыстары, тәжірибелік әрекеттері, мұғалімге зейін қойып қарауы, мимикасы т.б.) бірақ осы кезде ол басқа нәрсені ойлап отыруы да мүмкін.

Оқушының *ішкі белсенділігіне* – оның белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Белсенділік жеке басқа тән, маңызды бір қасиет болып саналады. Бұл қасиетсіз адамның қандайда болмасын жұмысы нәтижелелі болуы мүмкін емес.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қойылатын талаптар мыналар:

-жұмыстың көлемін шамадан тыс асырмай,оның сапасын арттыруға көңіл аудару;

-оқушылардың жұмысын оқу жұмысының басқа түрлерімен дұрыс ұштастыра білу;

-оқушылардың дербестігін арттырып,өзіндік білім алу қабілетін жүйелі түрде дамыту;

-өзіндік жұмыстың мазмұнына күнделікті өмірден алынған материалдарды, хабарларды енгізу;

-оқушыларды табиғат пен қоғам дамуының жалпы заңдылықтарын, сонымен қатар нақты фактілер мен құбылыстарды өздігінен талдап түсінуге үйрету;

-оқушылардың алған білімдерін іс жүзінде қолдана білуге дағдыландыру;

-оқушыларды оқу жұмысына шығармашылық тұрғыдан қарауға, әр уақытты дербес және белсенді әрекет жасауға баулу;

-оқушылардың өздігінен дұрыс жұмыс істеу, еңбек ету дағдысын қалыптастыру.

5 Оқушылардың білімін бағалау мен бақылаудың балдық-рейтингті жүйесін енгізу

Жылдам қарқынмен өркендеп келе жатқан біздің қоғамның әлеуметтік және экономикалық дамуының қозғаушы күші, адамдардың санасына жаңа идеяларды сіңретін басты құрал – жоғары білім екені белгілі.

Жоғары білім – маманға білім, іскерлік және дағды ғана беріп қоймайды, ол жеке тұлға қалыптастырады. Білім берудің негізгі мақсаты – болашақ мамандарды дайындаудың сапасын қамтамасыз етумен қатар, оқу үрдісін басқарудың жолдарын жетілдіруді іздестіру болып табылады.

Қазақстандағы жоғары мектепті жетілдіруде білімдерді бақылаудың концептуальды көрінісін жасау үшін, зерттеліп отырған пәнаралық мәселелер негізіне сүйене отырып, шетелдік және отандық педагогикада қалыптасқан теориялық ережелер қорына көңіл аудару заңды да.

Білімдерді бақылаудың оңтайлы үлгісін іздестіру пәнаралық білім қорына әкеліп тірейді, оларды анықтайтын: мәселенің әдістемелік негізі (В.В.Афанасьев, Л.А.Шипилина, және басқалары); білім беру жүйесін және жалпы білім беру мектебі жүйесін бақылаудың мәні (Т.И.Шамова, В.С.Пикельная және басқалары); педагогикалық үрдісті бақылау ерекшеліктері (Ю.К.Бабанский, В.А.Сластенин, Н.Д.Хмель).

В.В.Афанасьев білімдерді бақылау мәселелерін зерттеудің үш негізгі бағытын көрсетеді: 1. Бақылау мен реттеу теориясының түсініктілік аппаратын, үлгісін және әдісін жасау. 2. Педагогикалық процеске әсер ететін және оны басқаруға мүмкіндік беретін психологиялық факторларды зерттеу. 3. Бақылау процесінде психологиялық, педагогикалық және кибернетикалық, сондай-ақ басқа да заңдарды пайдалану механизміне интегралды талдау.

Педагогикалық әдебиеттерге және білім беру практикасына талдау жасау инновациялық типтегі білім беру орнының педагогтерінің кәсіби құзырлығын жоғарылатуға басқарушылық ықпал жасау өз жемісін беретінін көрсетіп отыр. Оны көптеген зерттеушілер атап отыр: Ю.В.Васильев, В.Д.Семенов, А.Я.Найн, В.И.Загвязинский, С.А.Гильманов, Г.Н.Сериков.

Білім беру жүйесін бақылау, педагогикалық бақылау, педагогикалық менеджмент түсініктері педагогикаға соңғы жылдарда енді. Ю.А.Конаржевскийдің, В.П.Симоновтың, Т.И.Шамованың және басқалардың жасаған зерттеулері негізінде, білім беру жүйесінің теориясы жасалды. Білім беру жүйесінің теориясына қатысты, біздің ойымызша, жүйелілік, процессуальдық, проблемалы-бағытталған, қызметтік, жағдайлық және критерийлік ыңғайлар тиімді жүзеге асырылуы қажет.

Ю.А.Конаржевский өз жұмыстарында бақылаудың мына функцияларын қарастырды:

- педагогикалық талдау;
- бақылау шешімін дайындау және қабылдау;
- бақылайтын жүйені сол шешімді орындауға ұйыдастыру;
- реттеу [8].

Бұл мақсатқа жету үшін бақылаудың мынадай құралдары мен басымдалығы болжанады:

- оқытушылардың құзырлығы мен шығармашылығына бағдар жасау;
- оқытушылардың академиялық бостандығы мен кәсіби жауапкершілігі;
- білім алушылар мен оқытушылардың өзара түсінушілігі;
- авторлыққа, жеке жетістіктерге қатысуға қажеттілік;
- қатынастағы ашықтық, қарапайымдылық;
- пікірлестер тобын құру;
- жоғары оқу орнының өзіндік бейнесіне және бәсекелестігіне ие болуы;
- оқытушының кәсіби педагогтік ойлау қабілетінің өзгеруі.

В.П.Симонов «бақылау – бақылау субъектісінің басқаратын субъектіге (оқушыларға), олардың қызметтеріне ғылыми-негізделген жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру, реттеу жолы арқылы мақсатты бағытталған қызметі» деп есептейді.

П.И.Третьяков «білімдерді бақылау жүйесі – оқушыларға оқыту, олардың мүмкіндіктері мен қабілетіне сәйкес көмек беруі және жағдай жасауы» деп есептейді.

С.Е.Шишов, В.А.Кальней қазіргі бақылау процесі 4 кіші үрдістерден тұрады: 1. Болжау. 2. Жоспарлау. 3. Шешім қабылдау. 4. Реттеу деп белгіледі. Бақылаудың ағымдағы жалпы процесі кез келген педагогикалық жүйені нақты басқаруға сайма-сай.

Бақылау проблемасын шешудегі негізгі жағдайларды есепке алу жоғары білім беру мекемесіндегі басқарудың тиімділігін қамтамасыз ететін, біздің ойымызша, бірқатар міндетті теориялық постулаттарды тұжырымдауға мүмкіндік береді:

1.Бақылау - бұл білім беру мекемесінде студенттер мен оқытушылардың жұмысының мақсаттылығын және ұйымдасқандығын қамтамасыз ететін басқару субъектілерінің өзара байланысқан қызметтері.

2.Бақылау – жоспарлау, ұйымдастыру, жетекшілік жасау және басқару арқылы жүзеге асырылады.

4.Бақылау - мақсаттылығымен, жүйелілігімен, болжамдылығымен, кезектілігімен сипатталса, онда тиімді болуы тиіс.

5.Бақылау мынадай талаптарды қанағаттандырса, яғни объектінің күрделілігі мен субъектінің мүмкіндігі сәйкес келсе, объективті өлшемдер бар болса, адамдық факторлар есептелсе, тиімді болып табылады.

6.Бақылау – ұйымдастыру құрылымына және ұйымдастыру механизміне басқару функциясы арқылы жобалануы, жазылуы, сипатталуы және жүзеге асырылуы мүмкін [9].

Білімдік үдерісте бағалау іс-әрекеті ерекше орын алады, оны оқушының мектептегі алғашқы күнінен бастап-ақ дамыту керек. Оқушылардың білімдік жетістіктерін бағалау оқу іс-әрекетінің барлық кезеңдерін қамтиды. Оқушылардың бағалау шеберлігін игеруі талдау, синтездеу, салыстыру,

жинақтап қорыту, абстракциялау сияқты танымдық іс-әрекеттерінің қалыптасуы мен дамуына ғана оң ықпал етіп қоймай, баланың мектепте және оны бітіргеннен кейін де өздігінен білім алу бағытын қамтамасыз ететін интеллектуалдық іс-әрекеттерге деген мотивацияларды ынталандыруға да жағымды әсерін тигізбек.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі оқушының нәтижелілік ретіндегі барлық оқу іс-әрекет түрлерін және оқу материалын игерудің, сондай-ақ тұлғалық қасиеттерінің жеке тұлғалық сапасының көрініс табуының процессуалдық жағын есепке алады.

Оқушылардың білімдік нәтижелерін бағалау педагогикалық үдерістің маңызды кезеңі ретінде қарастырылып, оқушылардың білім, шеберлік, дағдысын және түйінді құзыреттіліктерінің қалыптасуы тәрізді оқу мақсаттарына қол жеткізу дәрежесін белгілеуді, олардың тұлғалық даму деңгейін айқындауды, сонымен қатар әрбір оқушының жеке білімдік траекториясын таңдауды негіздеуді талап етеді.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі аса маңызды ықпалдастырушы фактор, диагностиканың негізгі құралы, оқу сапасын басқарудың ақпараттық базасы, проблемалық жағдаяттарды түзету, сонымен қатар педагогикалық үдерістегі кері байланысты жүзеге асыру, білімнің негізін қалаушы принциптерді нақтылы түрде көрсету үшін негіз болып табылады. Бұл жүйе білімдік үдерістегі мұғалімнің, оқушылар мен ата-аналардың арасындағы өзара байланыстар мен өзара әрекеттестіктерді жүзеге асыру инструменті, педагогикалық үдерістің табысты жұмыс істеуі жөнінде ақпарат алу құралы ретінде қарастырылады.

Дәстүрлі бағалау жүйесі

Оқушылардың оқу жетістіктерін өлшеу нәтижелері бағалау (оқушылар білімінің сапалық сипаттамасы) және бағалар (сандық сипаттамасы) түрінде рәсімделеді. Дүние жүзінің әр түрлі елдерінде әр түрлі бағалау жүйелері қабылданған. Бағалаудың бес балдық, он бір балдық, он екі балдық, он бес балдық және т.б. жүйелері қолданылады.

«Тарихи жағынан алып қарасақ аталмыш мәселе балаларды арнаулы мекемелерде жүйелі түрде оқытудың басталуымен пайда болып, оқушылардың білім алу үдерісінің табыстылығы жайлы ақпарат алу қажеттілігімен себепші болды. Педагогика тарихы жөніндегі еңбектер оқушылардың білімі мен тәртібін балдық бағалау жүйесінің XVI ғасыр аралығында пайда болғанын көрсетеді және де бастапқыда ол сыныптың басқа оқушыларының арасынан үлгерім бойынша оқушының орнын көрсетсе, кейіннен оқушылардың тек білімін ғана бағалайтын балдық шкалаға түрлендірілді. Ресейде бастапқыда ауызша бағалау жүйесі қолданылды, онда оқушының оқу материалын игеру деңгейіне емес, оның оқуға қарым-қатынасы ғана белгіленді. Біртіндеп отандық педагогика 1837 жылы Халық Ағарту Министрлігімен ресми түрде қабылданған бес балдық жүйеге көшіп, оқушылардың оқу бағдарламасын игеру

нәтижесін белгіледі («1» – нашар нәтижелер; «2» –аралық; «3» – жеткілікті; «4»- жақсы; «5» - үздік))» [10].

Оқу нәтижелерін бағалау үшін мектептерге бағаларды, балдарды енгізу ғалымдар мен педагогикалық жұртшылық арасында көптеген пікір-таластар мен тартыстарға алып келді. Бағаның ат төбеліндей ғана азғантай жақтаушылары (В.А. Евтушевский, К.К. Сент-Илер, А. Рембрович) «балдар мұғалімге оқушылардың танымын жылдам әрі оңай бағалауға; олардың табыстарын қадағалауға мүмкіндік береді; бұл ата-аналарға балаларының табыстары туралы хабарлаудың қарапайым және қолайлы түрі; балдардың негізінде сол немесе басқа мұғалімнен дәріс алатын оқушының табыстары туралы пайымдауға болады» деп атап көрсетті. Осыған байланысты бағалардың әлеуметтік мәнге ие болып, оқушылардың оқу мотивациясын ынталандыру құралына айналатыны атап өтілді. Сонымен қатар бір мезетте балдық жүйеге қарсы тұрушылар (А. Н. Страннолюбский, П. Г. Редкий, К.Д. Ушинский, Л.Н. Толстой) балмен (бағамен) адамның тәлімдік қасиеті, оның барлық ынтасын салған еңбегі бағалануы мүмкін емес деп есептеді. Осы педагогтардың көзқарасына келетін болсақ, «баға оқушылардың тек білімі мен шеберлік деңгейін ғана анықтауға қабілетті, бірақ ол оқушылардың тұлғалық дамуына түрткі бола алмайды».

Осы мәселе бойынша көптеген пікір-таластардың нәтижесі «1918 жылы РКФСР-да білімді бағалаудың балдық жүйесінің әрбір оқушының іс-әрекетін бағалау үшін педагогтар құрастырған оқу жұмыстарының орындалуы жөніндегі мінездеме-пікірмен алмастырылуы» болып табылады. Осы шешімнің жағымды жақтарымен қатар (балалардың бір бөлігінде дербестіліктің дамуы) бағасыз оқытудың жағымсыз жақтары да айқын болды: білім сапасының, тәртіп, оқыту деңгейінің төмендеуі байқалды (М.В. Полонский). Осыған байланысты 1932 жылы әрбір оқушының білімін жүйелі есепке алу принципі қалпына келтірілді, 1935 жылы – ауызша бағалау арқылы бес балдық бағалау жүйесі («өте жақсы», «жақсы», «қанағаттанарлық», «нашар», «өте нашар»), 1944 жылы – сандық бес балдық бағалау жүйесі қолданылды. РКФСР ХКК қаулысында бұл “оқушылардың үлгерімі мен тәртібін анағұрлым айқын және дәл бағалау, білім сапасына қойылатын талаптарды арттыру мақсатында” жүзеге асырылатыны көрсетілген.

Сандық бес балдық бағалау жүйесін қолдану туралы нұсқауда былайша көрсетілген [10]:

- 5 балоқушылар бүкіл бағдарламалық материалды жеткілікті біліп, оны өте жақсы түсініп, берік игерген жағдайда қойылады. Сұрақтарға (бағдарлама шегінде) дұрыс, саналы және сенімді жауап береді. Әр түрлі практикалық тапсырмаларда алған білімдерін өз бетінше пайдалана алады. Ауызша жауап бергенде әдеби тілді қолданып, өрескел қателер жібермейді. Жазбаша жұмыстарда тек елеусіз қателерге ғана жол береді.

- 4 балоқушылар бүкіл талап етілген бағдарламалық материалды біліп, оны жақсы түсініп, берік игерген жағдайда қойылады. Сұрақтарға (бағдарлама шегінде) еш қиналмай жауап береді. Алған білімдерін практикалық тапсырмаларда қолдана алады. Ауызша жауап бергенде әдеби тілді қолданып, өрескел қателер жібермейді. Жазбаша жұмыстарда тек елеусіз қателерге ғана жол береді.

- 3 балоқушылар негізгі бағдарламалық материалды білген жағдайда қойылады. Алған білімдерін практикада қолдану кезінде кейбір қиындықтарға тап болып, мұғалімнің шамалы көмегімен сол қиындықтарды жеңеді. Ауызша жауап беру барысында материалды баяндауда және сөйлем құруда қателерге жол береді. Жазбаша жұмыстарда қателер жібереді.

- 2 балоқушы бағдарламалық материалдың көп бөлігін білмеген жағдайда қойылады. Әдетте мұғалімнің жетекші сұрақтарына сенімсіз түрде жауап береді. Жазбаша жұмыстарда жиі және өрескел қателер жібереді.

- 1 балоқушы өткен материалды толық білмеген жағдайда қойылады [11].

Жаңа бағалау жүйесінің сипаттамасы

Оқу жетістіктерін бағалау мақсаты оқу мақсаттары жетістіктерінің дәрежесін: оқытылған деңгейлерді, оқытылу деңгейлерін белгілеуге; бағдарламалық материалды игеру сапасы мен оқу нәтижелерін арттыру үшін оқушылардың жеке дамуындағы өз жолын анықтауға келіп саяды.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау міндеттеріне жататындар:

- оқушылардың оқу материалын игеру деңгейлерін анықтау;
- оқу нәтижелерінің күтілетін нәтижелермен сәйкестігін айқындау;
- оқушылардың біліміндегі олқы жерлерді жоюдағы түзету жұмыстары;
- оқушылардың оқуға деген мотивациясын арттыру;
- сындарлы ойлау мен өзін-өзі бағалауға қабілеттіліктерін дамыту.

Жаңа «балдық-жинақтаушы» бағалау жүйесі жаңа білімдік парадигманың мектеп бітіруші түлектің жеке тұлғасына, жеке адамға және мектеп болмыстарының қажеттіліктеріне қойылатын талаптарды ескере отырып құрылуы мүмкін. Сондықтан біз мектептегі құзыретті білім беру жағдайындағы оқу жетістіктерін бағалау жүйесі келесі принциптерді есепке ала отырып, әзірленуі тиіс деген болжамға келеміз:

1. Игеру деңгейлерінің жіктемелері.
2. Бағалау сындарлылығы.
3. Бағалау әділдігі.
4. Бағалау жеке тұлғалығы.
5. Бағалау жариялылығы.
6. Балдар жинақталуы

Оқушылардың оқу материалын игеру деңгейлерін жіктеу принципі бағалау шкаласының сындық-бағалау базасын әзірлеуге мүмкіндік беріп, соның есебінен оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың әділдігіне қол жеткізіледі. Бағалау жариялылығы психологиялық сипаттағы көптеген проблемаларды

шешуге мүмкіндік береді. Бұған қанағаттанарлықсыз баға үшін оқушылар мен олардың ата-аналарының арасындағы кикілжіңдер, оқушының алған бағасына риза болмау себебінен туындайтын оқушы мен мұғалімнің арасындағы кикілжіңдер, өзара түсініспеушіліктің салдарынан болатын ата-ана мен мұғалімнің арасындағы кикілжіңдер сияқты проблемаларды айтуға болады. Балдарды жинақтау әрбір оқушы өз мүмкіндігінің шамасына, білім, шеберлік, дағдыны жинау қабілеті мен қалауына қарай (ол белгілі бір уақыт аралығында өздерінің жинаған балдарының қосындысынан көрініс табады) және өзінің даму жолын өз бетінше таңдаған жағдайда бағалаудың жеке даралығын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Осылайша, оқушылар, олардың ата-аналары және мұғалімдер әрбір оқушының әрбір уақыт аралығындағы (тоқсан, жыл және т.б.) өзінің жеткен жетістіктерін салыстыра отырып, оның жекеше даму динамикасын тұрақты түрде қадағалап отыруға мүмкіндік алады.

Демек, мектептегі құзыретті білім беру жағдайындағы оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесін жоғарыда аталған бағалау принциптерін есепке ала отырып бағалау мектеп практикасының қажеттіліктерінің, жаңа білімдік парадигма талаптарының және бағалау құралдарының арасында туындайтын қайшылықтарды жоюға мүмкіндік береді.

Бес балдық бағалау жүйесінің мектептегі құзыретті білім беру талаптарына сәйкессіздігінің негізгі себептері оқу нәтижелерін бағалаудың айқын өлшемдерінің (критерийлерінің) болмауы және осы жүйенің оқушылардың теориялық білімдерін практикаға, яғни құзырларға ауыстыру қабілеттіліктерін бағалауды есепке алмай тек қана пәндер бойынша БШД-ны бағалауға бағыттылығы болып табылады. Аталмыш мәселе оқудың күтілетін нәтижелерін және соған сәйкес оқушылардың оқу материалын игеру деңгейлерін есепке ала отырып, бағалау өлшемдерін (критерийлерін) тұжырымдау есебінен шешілуі мүмкін. 10 балдық бағалау шкаласының сындық базасын келесі кесте түрінде көруге болады.

Балдық-жинақтаушы жүйе бойынша оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау механизмі

Балдарды есептеу оқу жоспарының, яғни МЕМСТ-да әрбір пәнді оқуға бөлінген сағаттардың негізінде жүргізіледі. Әрбір бөлімді оқып біткеннен кейін аралық бақылау, ал тоқсанның соңында межелік бақылау өткізіледі. Бақылауды өткізу түрін мұғалім пәннің өзіне тән ерекшелігін есепке ала отырып (жазбаша, ауызша, тұсаукесер, көрме, сынақ және т.б.) таңдап алады. Әрбір бақылау түрі үшін балдардың ең жоғарғы мөлшері әрбір пән бойынша әдістемелік нұсқауда сипаттап жазылатын болады. Өнер білімдік саласының пәндерінен басқа шығармашылық тапсырма бөлімді оқу басталар кезде беріліп, аралық бақылау өткізілетін сабақта тапсырылуы тиіс. Шығармашылық тапсырма үшін балдың ең жоғарғы мөлшері 55 балға тең болады (10 балдық сындық-бағалау шкаласының барлық балдарының қосындысы).

Тоқсандық бағаны қою келесі түрде жүргізіледі: ағымдағы бақылау барысында (тоқсан бойы) барлық алынған орташа арифметикалық балдар есептеп шығарылады, содан кейін ол сан аралық және межелік бақылауда оқушылардың алған балдарымен қосылады. Бүкіл тоқсан бойы жинақталған балдар пайыздарға ауыстырылып, бағалау пікірлері пайыздармен бірге оқушының үлгерім табеліне қойылады. Балдарды пайыздарға және бағалау пікірлеріне ауыстыру келесі кестеде келтірілген (2-кесте).

2-кесте – Балдарды сапалық бағаға және бағалау пікірлеріне ауыстыру

Балдар	Пайыздар	Бағалау пікірлері
864 - 900	96 -100%	тамаша
819 – 863	91 – 95,9 %	үздік
765 - 818	85 – 90,9 %	үздік дерлік
720 - 764	80 – 84,9 %	өте жақсы
666 - 719	74 -79,9 %	жақсы
612 - 665	68 -73,9 %	жеткілікті жақсы
567 - 611	63 – 67,9 %	қанағаттанарлықтан жоғары
513 - 566	57 – 62,9 %	қанағаттанарлық
459 - 512	51 - 56,9 %	Қанағаттанарлықтан төмен
458	0 – 50,9 %	қанағаттанарлықсыз

Орыс тілінде оқытатын жалпы білімдік мектептердің 5-7 сыныптарына арналған математика бағдарламасының негізінде [8, 7-8-б.] математика бойынша ең жоғарғы балды есептеу және оларды сапалық бағалауға ауыстыру үлгісі.

Қорыта келе, бақылау теориясы бойынша әдебиеттерді талдау, қоғамдық заңдылықтарды жүзеге асыру, тиімді дамуға жағдай жасау және білім беру мекемелерін жұмыс істеу сияқты басқарудың белгілерін бөлуге мүмкіндік береді.

6 Бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізу бойынша әдістемелік құралдар

Қазіргі таңда біздің еліміздің ғалымдары алдында білім беру сапасын жоғарылату, яғни даму жолын қайтадан қарастыру міндеті тұр. Сонымен қоса, егеменді Қазақстанның дүниежүзілік білім беру кеңістігіне ену үрдісінде оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру бағытына байланысты мұғалімдердің кәсіби дайындығына деген талап арта түсуде. Мұның барлығы оқыту мақсатын оқушылардың мүмкіндіктері мен тілектеріне және қоғамның әлеуметтік, саяси-экономикалық сұранысын қанағаттандыруға сәйкестендіруден шығып отыр.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында ҚР жалпы орта білім берудің мақсаты – бейіндік оқытуды іске асыру, білім алушылардың саналы түрде кәсіптік, азаматтық, тұлғалық өзін-өзі анықтауына мүмкіндік беретін түйінді құзыреттіліктерді игеруін қамтамасыз ету және даралық білімдік қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады.

Бейіндік оқыту дегеніміз кәсіптік білім беру бағдарламаларын игеруге дайындау, олардың кәсіптік бағдарлары үшін жағдай жасау, оқушылардың арнаулы бейімділігі мен қызығушылығын, танымдық қабілетін ескеруге бағытталған білім беру процесінің құрылымы мен мазмұнын ұйымдастыру түрі, жоғары сыныптағылардың оқуын даралау мен саралап жіктеудің педагогикалық жүйесі.

Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың басты мақсаты болып 12 жылдық мектептерге оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға арналған құзіреттілігін қалыптастыру және іс жүзінде кәсіби қызметінің бағытын саналы түрде жетілдіруге қажетті ресурстармен қамтамасыз ету саналады.

Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың басқарушы ережелері Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты жалпы орта білім берудің жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық, технологиялық бейіндік оқыту бағыттарын анықтау, ұйымдастырылатын бейіндік оқыту моделі оқу орнының білім беру процесін ұйымдастырудағы мүмкіндіктеріне сәйкестендіріліп, оқытуды саралап жіктеумен қамтамасыз етуде сыртқы серіктестіктерді қатыстыру мен аймақтың күш-қуатын ескеру, бейіндік оқытуды іске асыру оқытудың тиімді технологияларын енгізу ұстанымдарын басшылыққа алады.

Бейіндік оқыту жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық, технологиялық деген үш бағытта жүзеге асырылады. Жаратылыстану-математикалық бейіндік бағыты бойынша химия, биология, география, физика, информатика пәндері оқытылады. Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы оқушылар әдебиет, әлемдік көркем мәдениет, қоғамтану, мемлекет және құқық негіздері, риториканы оқиды, ал технологиялық бағыты мына пәндер құрамымен қамтамасыз етіледі: химия, биология, физика, технология, графика және жобалау.

11-12 сыныптарда бейіндік оқытудың мақсаты мен міндеттерін жүзеге асыру үшін мектептің жоғарғы сатысында оқыту мазмұнын таңдауға 9-10

сыныптың оқушыларын даярлау мақсатында бағытталған педагогикалық жұмысты ұйымдастыру қарастырылады.

Бейіналды даярлық жүйесі 9-10 сынып оқушыларының орта білім деңгейінде білім алу жолын өздері таңдауды немесе жалпы білім беретін оқу орнының 11-12 сыныптарында, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында қарастырылады.

Бейіналды даярлық 9-10 сынып оқушыларының вариативті компоненттері мен жеке оқытудың оқушы компоненттері оқу бағдарламасының жұмасына 4 сағат көлемінде анықталады. Бұдан басқа, бейіндік оқыту инвариантты компонентті жалпы білім беретін пәндер мазмұны арқылы іске асады.

Оқушының болашақ ЖОО-на түсуіне және жоғарғы кәсіптік білім алуына септігін тигізетін білім алу бағытын таңдау туралы саналы шешім қабылдау қабілетін қалыптастыру бейіналды даярлаудың негізгі міндетіне жатады. Яғни, бейіналды даярлықтың арқасында оқушылар өмірлік маңызды таңдауды да дұрыс жасай алады.

Бейіналды даярлықта білім беру жетістіктерінің жиынтығын көрсететін негізгі құжат портфолио болып табылады. Онда оқушылардың атқарған жұмыстарының сапасын, бейіндік оқуға бағыттығын, оқу және шығармашылық пен қызығушылық белсенділігінің динамикасы жөнінде мәліметтер береді.

11-12 сыныптардағы бейіндік оқытудың қалыптасқан мақсаттары және ұйымдастыру құрылымы ұйымдастырудың әр алуан түрлерін ұсынады. Бейіндік оқытуды таңдаудың негізі болып оқу мекемелерінің білім беру қорларымен қамтамасыздығы қаралады. Бейіндік оқытудың негізгі ұйымдастыру түрлеріне мектепшілік және желілік бейіндік оқыту жатқызылады.

Ал Қазақстан Республикасының бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасының негізгі идеяларын іске асыру жағдайларына келетін болсақ:

- ҚР БҒМ 12 жылдық білім беру үлгісіндегі бейіндік оқытуды ұйымдастырудың және іске асырудың шараларының бағдарламасын даярлау;

- педагогикалық басылымдарда, БАҚ жоғарғы сынып оқушыларын оқытудың жаңа үлгісінің негізгі идеяларын түсіндіру жұмыстарын белсенді жүргізу;

- бейіндік оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес орта білім берудің нормативтік құқықтық қамтылуын іске асыру;

- бейіндік оқыту мен бейіналды даярлығы педагогтарының кәсіби дамуының стандартын әзірлеу;

- бейіндік білім беру жүйесінің ғылыми-әдістемелік қамтылуын дамыту;

- бейіндік оқыту жүйесін қаржыландырудың жаңа механизмдерін жасау.

Қорыта айтқанда, Қазақстанның инновациялық мектептеріндегі соңғы он бес жыл көлемінде жинақталған оқытуды бейіндік саралау тәжірибесі жан-жақты қарастырылып, қолданылуы керек.

Қорытынды

Қоғамдық өмірдің барлық саласындағы, сонымен қоса өскелең ұрпақтың тәрбиесі мен біліміне қатысты проблемаларды шешуде әлемдік тәжірибеге сүйенбеу мүмкін емес.

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру мыналарды қамтиды:

- педагогикалық қызметкерлердің, басқарушылық, әкімшілік, қосымша және техникалық құрамның еңбекақысы;

- жұмыс берушінің жарналары;

- білім беру ұйымдары қызметкерлерінің жыл сайынғы төленетін еңбек демалысына бір лауазымдық жалақы мөлшеріндегі сауықтыруға арналған жәрдемақылар;

- оқу шығыстары (оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер, оқу, көрнекілік материалдар және құралдар);

- ынталандыру қоры – педагогикалық қызметкерлерге сыйлықақылар төлеуге және олардың еңбекақысын қызмет нәтижелеріне қарай саралау мақсатында ынталандыру үстемеақылар белгілеуге, сондай-ақ орта білім беру ұйымдарының білім беру үдерісімен байланысты басқа да қажеттіліктерді өтеуге көзделген республикалық бюджет қаражаты.

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру нормативінің мөлшері мыналар бойынша ерекшеленеді:

- іске асырылатын білім беру бағдарламаларының түрлеріне байланысты: жалпы білім беру, мамандандырылған, арнайы білім беру оқыту бағдарламалары, үйде жеке оқыту;

- іске асырылатын білім беру бағдарламасының деңгейіне байланысты: жалпы орта білім беретін мектептер, лицей және гимназияларда мектепалды сыныптарындағы мектепалды даярлық, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру;

- білім беру бағдарламасының іске асырылу орнына қарай: қала, ауылдық жер.

Орта білім ұйымдарын қаржыландыру төмендегілер үшін төлемдерді қамтиды:

- коммуналдық қызметтері;

- байланыс қызметтері;

- ағымдағы жөндеу жұмыстарын жүргізу, ғимарат пен жабдықтарды ұстау және күту, мектеп жанындағы интернаттарды ұстау бойынша қызметтер;

- оқушыларды тамақтандыру және тасымалдау;

- Жалпыға бірдей міндетті орта білім беру қорының шығыстары;

- Басқадай қызметтер (қаржылық қызметтер, салық және басқа да бюджетке міндетті төлемдер).

4. Білім беру үдерісін қаржыландыру республикалық бюджеттің есебінен, білім беру ортасын қаржыландыру жергілікті бюджеттің есебінен жүзеге асырылады.

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру қағидаларынның ережелері төмендегідей:

1. Жан басына қаржыландыру нормативі – азаматтардың міндетті тегін орта білім алу құқығының мемлекеттік кепілдігін қаржылай қамтамасыз ету нормативі.

2. Білім беру ортасы – білім беру үдерісінің іске асырылуын қамтамасыз ету үшін жасалатын жағдайлардың жиынтығы;

3. Білім беру үдерісі – білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдардың іске асыратын білім беру бағдарламаларын іске асыру шеңберіндегі педагогикалық тұрғыда негізделген оқыту, тәрбиелеу үдерісі;

4. Білім беру саласындағы уәкілетті орган – білім беру саласында басқаруды және салааралық үйлестіруді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы;

5. Ынталандыру қоры – педагогикалық қызметкерлерге сыйлықақылар төлеуге және олардың еңбекақысын қызмет нәтижелеріне қарай саралау мақсатында ынталандыру үстемеақылар белгілеуге, сондай-ақ орта білім беру ұйымдарының білім беру үдерісімен байланысты басқа да қажеттіліктерді өтеуге көзделген республикалық бюджет қаражаты;

6. Қамқоршылық кеңесі – орта білім беру ұйымының алқалы басқару органы;

7. Ынталандыру қоры – педагогикалық қызметкерлерге сыйлықақылар төлеуге және олардың еңбекақысын қызмет нәтижелеріне қарай саралау мақсатында ынталандыру үстемеақылар белгілеуге, сондай-ақ орта білім беру ұйымдарының білім беру үдерісімен байланысты басқа да қажеттіліктерді өтеуге көзделген республикалық бюджет қаражаты.

8. Жан басына нормативтік қаржыландыру апробациясы – орта білім беру пилоттық ұйымдарында жан басына нормативтік қаржыландыруды енгізудің тиімділігін тексеру үдерісі;

9. Оқушылардың қозғалысы – оқу жылы ішінде білім беру ұйымына қабылдану, білім беру ұйымынан шығу, себептерін көрсете отырып бір сыныптан екінші сыныпқа ауысу барысында орта білім беру ұйымындағы оқушылар контингентінің өзгеруі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007.
2. Джадрина М.Ж. Дидактические аспекты дифференциации содержания школьного образования - Алматы, Республиканский издательский кабинет Казахской академии образования им. Ы.Алтынсарина, 2000, 120 с.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 ж. 07.12. №1118 Жарлығымен бекітілген.
4. Мұқатаев А.А. Бейіндік оқытуды ұйымдастыру: Оқу құралы.-Қарағанды, 2007. - 101 б.
5. Тұжырымдама: Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы, Астана, 2010.
6. Гладкая И.В., Ильина С.П., Ривкина С.В. Основы профильного обучения и предпрофильной подготовки: Учебно-методическое пособие для учителей/ Под. ред. А.П.Тряпицкой.-СПб.:КАРО, 2005. - 128с.
7. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. – Москва.,1986. – 315 с.
8. Салина Р.М, Жумагазина Г. Критерии оценивания учебных достижений учащихся // Профессионал Казахстана, №10 (53), 2007 г. – С. 17-20.
9. М.Ж.Джадрина, Г.С.Примбетова. Задания как измерители учебных достижений учащихся // Білім – Образование, №3 (39), 2008, С.73-76.
10. С.Г.Шеретов. Рейтинговая система оценки: что такое и как ее построить // Открытая школа, №1, 2009 г. - С.25-29.
11. Т.И.Шамова, С.Н.Белова, И.В.Ильина, Г.Н.Подчалимова, А.Н.Худин. Современные средства оценивания результатов обучения в школе: Учебное пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2007. – 192 с.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізудің отандық тәжірибесін зерделеу	4
2 Бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізудің тетіктері	9
3 Пәндердің оқу-әдістемелік кешенін құрастырудың әдістемесі ...	12
4 Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру (ООЖӨЖ және ООӨЖ)	15
5 Оқушылардың білімін бағалау мен бақылаудың балдық-рейтингті жүйесін енгізу	16
6 Бейіндік мектептің оқу үдерісіне кредиттік оқу жүйесін енгізу бойынша әдістемелік құралдар	25
Қорытынды	27
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	29

1 Зарубежный и отечественный опыты подушевого финансирования организации среднего образования

Решение проблем во всех сферах общественной жизни, включая воспитание и образование подрастающего поколения невозможно без обращения к мировому опыту.

Финансирование среднего образования за счет государственных средств преобладает в экономически развитых странах, как Великобритания, США, Франция, Германия, Япония, а также и менее развитых странах, как Словения, Республика Корея и Чили. При этом в Германии, Республике Корея и Чили частное финансирования более распространено.

В результате проведения последних школьных реформ система общего образования в Японии сложилась следующим образом. Обязательное девятилетнее образование, которое в соответствии с конституцией Японии и законом об образовании является бесплатным, по сути, представляет собой начальное и неполное среднее образование. Обучение в последних двух классах старшей средней школы является платным. При этом следует отметить, что около 30% учреждений старшей средней школы находится в частном секторе.

Однако учащимся старших средних школ предоставляется финансовая помощь различными организациями, включая Японский стипендиальный фонд, поддерживаемый правительством, префектурами и муниципалитетами, а также общественными корпорациями.

Государственными школами управляют префектуры, но вся система имеет общенациональный характер. Финансирование образование осуществляется как правительством, так и администрациями префектур и муниципалитетов. Правительство финансирует расходы на содержание национальных образовательных учреждений и выделяют субсидии для частных учебных заведений, а также предоставляет префектурным и муниципальным органам управления гранты из различных видов налогов для обеспечения их социальных расходов (образование, здравоохранение, социальная политики и др.).

Расходы на образование органов управления префектур включают расходы, связанные финансированием префектурных образовательных учреждений и услуг, расходы на заработную плату и другие выплаты учителям муниципальных начальных, неполных средних и заочных полных средних школ, а также субсидии муниципалитетами для целей образования.

Муниципалитеты финансирует содержание муниципальных начальных и неполных средних школ (кроме заработной платы учителей) и других муниципальных образовательных учреждений.

В Австралии сфера финансирования образования находится в ведении штатов, однако правительство страны может оказывать влияние на действия региональные власти путем формирования бюджета. В стране не существует местных органов, отвечающих за образование, как в Великобритании, или школьных округов, как в США. Решения об использовании получаемых из государственного бюджета сумм принимаются руководством штатов.

Основным источником поступлений на образование является налог на доходы физических лиц, который собирается в централизованном порядке и затем распределяемый из государственного бюджета между штатами в виде общих и целевых грантов. На уровне штатов взимаются региональные налоги и сборы и поступления от которых отчасти идут на дополнительное финансирование образования.

Главной инициативой Австралийской комиссии по вопросам образования при проведении реформы финансирования стало выделение целевых грантов непосредственно школам на основе документированных запросов, подготовленных персоналом учебных заведений и представителями общественности.

Для перехода на модель финансирования, основанного на спросе, возникла необходимость создания соответствующей законодательной и методологической базы. В этих целях Министерство образования Австралии учредило комитет по разработке методологии построения формулы финансирования учебных заведений. Рекомендации Комитета сводятся к использованию подушевого финансирования с учетом дополнительных потребностей, обусловленных социальным неблагополучием, задержкой в развитии или инвалидностью, проживанием в сельской местности и удаленных районах, незнанием английского языка и обучением в спецшколах или по углубленной программе. Комитет разработал принципы построения модели финансирования образования:

1. Модель финансирования должна быть подчинена целям политики в области образования.

2. Справедливость: школы со сходными потребностями должны получать примерно одинаковое количество средств.

3. Транспарентность: процесс разработки и применения модели финансирования должен быть прозрачным и понятен всем заинтересованным сторонам.

4. Подотчетность: решения относительно распределения ресурсов между школами должны приниматься централизованно исключительно в чрезвычайных ситуациях, когда школы оказываются неспособными брать на себя ответственность за принятие решений.

5. Ответственность: школы, получающие ресурсы на финансирование потребностей учащихся несут ответственность за удовлетворение запросов учащихся и за должное расходование средств.

6. Стратегическая направленность: внедрение изменений в систему финансирования системы образования должно происходить постепенно в течение нескольких лет.

7. Результативность и эффективность.

Принимая во внимание географические особенности размещения населения в Австралии, когда в большинство населения сконцентрировано в городах, а плотность населения в сельской местности крайне невелика, при составлении формулы распределения ресурсов следует учитывать и фактор местоположения школ. В этой связи дополнительные средства выделяются для покрытия сверхнормативных затрат на обеспечение преподавательским и

составом, административным персоналом и транспортных издержек.

Затраты на эксплуатацию здания составляют 5% общих расходов школ. Они включают затраты на уборку помещений, коммунальные услуги, обслуживание зданий и прилегающей территории и мелкий ремонт. Этот элемент определяется не по подушевому принципу, а из расчета на одну школу. Формула для расчета финансирования этих затрат учитывает особенности каждого конкретного здания.

Подушевое финансирование образования в Англии и Уэльсе было введено Законом о реформе образования 1988 года. Главным новшеством Закона 1988 года было введение управления школ на местном уровне. Местные органы по вопросам образования были наделены полномочиями по распределению общего бюджета на образование между школами с помощью формулы, учитывающей рекомендации министерства образования и занятости. До Закона 1988 года финансирование школ осуществлялось следующим образом: базовая сумма средств определялась исходя из отношения числа студентов на число учителей (*student/teacher ratio*) и затраты на учебные материалы в расчете на одного учащегося и на дополнительные потребности выделялись фиксированные суммы. Во многих районах для определения необходимого количества учителей использовался *student/teacher ratio*, то есть необходимое число учителей определялось исходя из количества классов на каждом году обучения. Таким образом, предусмотренный новым законом переход на подушевую схему распределения ресурсов явился значительным шагом вперед.

Помимо этого, после принятия закона 1988 года был создан новый сектор школ, которые вышли из-под контроля местной администрации и стали получать ресурсы в виде грантов, предоставляемых специально созданным фондом. Однако данная мера привела к усложнению схемы финансирования.

Стимулирование рыночных механизмов в образовании в сочетании с усилением контроля за результатами обучения было направлено на повышение качества образования.

В России подушевой принцип финансирования вводился с 2007 года в ряде регионов в качестве пилотного проекта. С того времени нормативная модель финансирования успешно прошла стадии экспериментальной разработки, апробации и внедрения практически для всех типов учреждений системы общего образования.

В регионах, внедряющих нормативную модель, была проведена большая работа по формированию новой законодательной и методической базы финансового обеспечения образования. В результате пришли к выводу о том, что при разработке нормативов подушевого финансирования необходимо учитывать два принципа планирования и обоснования бюджетных ассигнований: формирование на основе расходных обязательств; реалистичность и достоверность расчетов.

Несмотря на то, что переход к подушевому финансированию в настоящее время рассматривается как одно из основных направлений модернизации образования, множество проблем остаются нерешенными.

Одна из них состоит в том, что в связи с нормативно-подушевым финансированием увеличивается вероятность перехода к двухсменной работе школ в густонаселённых районах, что негативно может отразиться на образовательном процессе.

Более эффективным, по сравнению со сметным финансированием учреждений общего образования, сложившегося в советский период, является нормативный метод. Его суть в том, что при формировании бюджетной сметы используются только два показателя: норматив расходов на одного обучающегося, соответствующий типу программы и ступени обучения и число обучающихся по этим программам. Норматив отражает не сумму денег, которую необходимо потратить, чтобы среднестатистический школьник получил качественное образование, и не реальную стоимость обучения одного учащегося в конкретной школе, а лишь фактические расходы бюджета на финансирование общеобразовательных учреждений региона в расчёте на одного учащегося.

Эти нормативы должны выполнять не только функции обеспечения текущего финансирования школ, но и стимулировать образовательные учреждения выбирать определенную стратегию развития, повышать качество образовательных услуг.

Переход на нормативный принцип подразумевает доведение бюджетных ассигнований до бюджетополучателей «одной строкой». Такой порядок финансирования перемещает центр ответственности за использование финансовых ресурсов и получаемые результаты на уровень образовательного учреждения.

Нормативный метод по сравнению со сметным финансированием обладает наибольшими возможностями для определения плановых сумм в максимальном приближении к реальным затратам, связанным с оказанием образовательных услуг. К преимуществам нормативного финансирования относят повышение экономической защищенности образовательных учреждений, существенное снижение влияния субъективных факторов при распределении финансовых ресурсов, повышение самостоятельности образовательных учреждений и их заинтересованности в эффективном и законном использовании выделенных средств и др. [1].

В большинстве государств модели нормативно-подушевого финансирования с годами трансформировались в достаточно сложные системы с большим количеством критериев и тарифных сеток, что приводит к непрозрачности расчета объемов финансирования вузов. Многочисленные модификации формулы расчета объемов бюджетного финансирования, были направлены на повышение эффективности и результативности деятельности организации образования. Это привело к накоплению в моделях нормативно-подушевого финансирования ряда противоречий, которые в настоящее время препятствуют эффективному функционированию системы финансирования сферы высшего образования. В таких странах как Дания, Новая Зеландия и Швеция, в настоящее время проводится работа по упрощению формул расчета объемов финансирования, сокращению количества тарифных сеток.

Проводя итоги зарубежного опыта финансирования системы образования,

следует подчеркнуть, что в настоящее время во многих развитых странах управление и финансирование системы общего образования активно передаются от центральных органов власти на местные уровни; централизованный контроль за общеобразовательными учреждениями сменяется контролем со стороны местных органов власти и негосударственных организаций, являющихся своего рода попечительскими советами.

Нормативная модель финансирования организации образования гарантирует равенство оплаты образовательной услуги из бюджета для всех детей, независимо от социального и экономического положения их семей. Она обеспечивает соответствие количества выделяемых средств образовательному учреждению возможностям бюджета для предоставления должного качества образовательных услуг каждому учащемуся. Объемы бюджетного финансирования зависят от особенностей образовательных программ, типа и вида образовательных учреждений и специфики контингента учащихся.

Применение подушевого норматива в образовании способствует повышению объективности в планировании финансовых ресурсов образовательных учреждений, усилению мотивации и созданию условий для развития собственной хозяйственной деятельности учебных заведений.

Положительный эффект подушевого финансирования заключается и в том, что деньги, «следующие за учеником», формируют бюджет образовательного учреждения, руководство которого заинтересовано в максимальной наполняемости классов в пределах лицензионных норм. Следовательно, для привлечения учащихся школа должна повышать качество оказываемых услуг. Таким образом, в сфере образования формируется конкурентная среда, способствующая развитию передовых образовательных учреждений.

Таким образом, у нормативно-подушевого финансирования есть как достоинства, так и недостатки. Вместе с тем внедрение данного механизма в планирование расходов на финансирование образовательных учреждений позволит решить целый ряд проблем, связанных с достаточностью поступлений денежных средств, целевым характером их использования, повышения конкурентоспособности образовательных учреждений и качества предоставляемых услуг.

В Республики Казахстан Государственная программа развития образования на 2011-2020 годы определяет в качестве основного приоритета «повышение доступности качественного образования, соответствующего требованиям инновационного развития экономики, современным потребностям общества и каждого гражданина». Поставленные задачи требуют изменения организационного и финансового устройства образовательной системы. В противном случае нельзя рассчитывать на повышение качества образовательных услуг и рост его доступности [2].

Сложившаяся система образования в Казахстане имеет чётко выраженный государственный статус: большинство образовательных организаций создавались и создаются государством и находятся на бюджетном финансировании. Бюджетные ассигнования носят строго целевой характер, их назначение определяется в соответствии с бюджетной классификацией РК.

2 Условия внедрения подушевого финансирования организации среднего образования

В процессе создания рыночной экономики проводятся экономические и общественные реформы. Это отражается и на системе образования. Главная задача первого этапа реформ в образовании – адаптация сильных элементов системы образования к требованиям рыночной экономики.

Министерство образования и науки Республики Казахстан приступило к процессу внедрения в республике механизма нормативного подушевого финансирования организаций среднего образования. Полномасштабное внедрение этого механизма финансирования и управления организациями среднего образования планируется в 2015 году.

Финансирование, ориентированное на результат, станет составной частью реформ в сфере управления государственными расходами в среднем образовании.

Министерством уже утверждена Методика нормативного подушевого финансирования организаций среднего образования, для разработки которой были привлечены международные эксперты Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ).

Подушевое финансирование на первом этапе будет осуществляться для профильной школы. В 2013 году система подушевого финансирования общего среднего образования будет апробирована на базе 4-х профильных школ. Для этого будут разработаны нормативные правовые документы по системе подушевого финансирования [3, 4].

С февраля текущего года Министерством совместно с ЮНИСЕФ начата работа по апробации данной методики, в которой участвуют школы четырех регионов: Акмолинской, Актюбинской, Восточно-Казахстанской, Южно-Казахстанской областей.

Министерство будет информировать общественность о ходе проведения апробации и её результатах.

Будут определены пилотные школы из числа государственных или частных школ, школ при вузах для отработки механизмов подушевого финансирования, финансовой самостоятельности, попечительских советов и т.д. В основной и начальной школе подушевое финансирование будет внедряться на основе опыта, полученного в профильной школе.

К 2015 году дошкольное воспитание и обучение будет финансироваться из государственного бюджета на основе подушевого финансирования.

В системе ТиПО с 2011 по 2013 годы будет реализован пилотный проект по внедрению подушевого финансирования с утверждением норм затрат на подготовку одного специалиста.

В результате внедрения механизма нормативного подушевого финансирования к 2015 году Министерство предполагает достичь следующих результатов:

- выравнивания финансового обеспечения организаций образования в расчете на 1 ребенка;

- создания стимулов для руководителей по разумному и эффективному использованию, выделенных бюджетных средств;

- повышения качества образования посредством здоровой конкуренции в стремлении создать наиболее благоприятных условий для учащихся и педагогического персонала, достижения лучших результатов организациями образования.

К 2015 году механизм подушевого финансирования будет реализован во всех организациях образования, от дошкольных до ТиПО, кроме МКШ. Для педагогов будет предусмотрено подушевое финансирование повышения квалификации - ваучерно-модульная система, в рамках которого педагогу будет дана возможность выбора места и времени прохождения курса повышения квалификации путем перечисления суммы оплаты непосредственно самому педагогу.

Компонент 1. Базовое финансирование в расчете на одного учащегося

Компонент 1 подразделяется на две субсоставляющие:

1) Базовое финансирование предполагает выделение ресурсов в расчете на одного учащегося, на группу учителей или на школу исходя из количества учащихся.

2) Дополнительное финансирование в зависимости от года обучения.

Предоставление каждой школе одинакового количества средств на одного учащегося отражает затраты на образование детей с нормальными потребностями в обучении. Оценку данных затрат осуществляет финансирующая организация. При этом должен учитываться критерий экономической эффективности, результативности, транспарентности и низких административных издержек. Следует отметить, что если затраты на образование всех учащихся одного года обучения равны, независимо от типа школы, которую они посещают, модель нормативно-бюджетного финансирования не будет включать какие-либо дополнительные составляющие. Функция рыночного регулирования реализуется только в рамках первого компонента, т. к. он определяет размер ресурсов, получаемых школой за набор и обучение детей.

Компонент 2. Углубленная программа

Некоторые школы предлагают одаренным ученикам заниматься по углубленным программам, в рамках которых они получают возможность изучать такие специальные предметы, как музыка, иностранные языки, физика, математика и другие науки. Они преподаются либо в виде специальных курсов в общеобразовательных школах, либо в специализированных школах. Второй компонент в сумме с базовым финансированием отражает затраты на обучение одаренных детей.

Во второй составляющей находит яркое проявление функция управления, т.к. используя систему стимулов финансирующая организация может побуждать школы к преподаванию тех или иных предметов и таким образом влиять на конечные результаты их деятельности.

Компонент 3. Дополнительные потребности в обучении

Для того чтобы обеспечить в равной степени высокое качество образования всех учащихся, необходимо учитывать различия в способностях детей. Так, для обучения отдельных детей требуется приложить больше усилий, чем для большинства. И это, в свою очередь, приводит к росту расходов. Поэтому для учета дополнительных потребностей в обучении необходимо увеличить сумму базового финансирования на величину соответствующих сверхнормативных затрат.

Компонент 4. Особенности зданий и местоположения школ

Данная составляющая характеризуется тем, что дополнительное финансирование обусловлено структурными факторами, слабо поддающимися корректировке со стороны руководства школы – по крайней мере, в краткосрочной перспективе. Ведь если учебное заведение, где операционные расходы превышают нормальную величину, получает ресурсы в том же размере, что и остальные школы, то от этого значительно страдает качество образования. Это происходит поскольку ресурсы, предназначенные для нужд обучения, идут на погашение сверхнормативных эксплуатационных расходов, которые являются постоянной величиной и не могут быть урезаны. Следовательно, возникает потребность в дополнительных финансовых средствах.

Существует целый ряд факторов, которые приводят к увеличению средних эксплуатационных издержек. К ним относятся физические характеристики зданий, которые обуславливают высокие расходы на содержание и отопление; степень удаленности школ от населенных пунктов и региональные ценовые различия в ресурсах, предназначенных для образовательных нужд.

Размер школы (по количеству учащихся) также является важным затратообразующим фактором. Средние затраты в расчете на одного школьника включают постоянную и переменную составляющую. Средние постоянные издержки растут при уменьшении размеров школы, в то время как валовые постоянные издержки не зависят от количества учащихся. В данной ситуации необходимо стремиться к достижению оптимального количества учащихся, при котором средние постоянные издержки минимальны. Таким образом, при составлении модели финансирования следует определить размеры дополнительной поддержки школ с небольшим числом учащихся. При разработке данного компонента учитываются критерии экономической эффективности справедливости и результативности.

В зависимости от значимости отдельных функций модели нормативно-бюджетного финансирования (управление, справедливое распределение ресурсов и рыночное регулирование), каждой ее составляющей придается определенный вес. Следующий шаг при составлении модели финансирования – выделение параметров каждого из четырех компонентов. Они приведены в таблице 1.

Показатели оценки различных параметров

Для оценки приведенных в таблице параметров используется ряд числовых показателей, значения которых принимаются во внимание при составлении

бюджета на образование. Например, для оценки количества учащихся (Компонент 1) необходимо применять четкий метод вычислений. Здесь существуют определенные трудности, т. к. число учащихся подвержено колебаниям, интенсивность которых в разных школах неодинакова.

Для оценки дополнительной потребности в обучении (Компонент 3) используют два вида показателей:

- показатели расчета доли учащихся с дополнительными потребностями в обучении в каждой школе; показатели оценки индивидуальной дополнительной потребности в обучении.

Для расчета Компонента 4 следует пояснить, что мы понимаем под размерами школ. Для разработки показателя размера школ необходимо условиться либо об использовании простого деления на небольшие и крупные, либо о введении более дробной классификации. Другие показатели оценки данного компонента могут определяться в зависимости от категорий (например, типы зданий) или географического положения.

Таблица 1 – Примерные компоненты модели нормативно-бюджетного финансирования, основные параметры и показатели их оценки

Компоненты	Параметры	Показатели
<i>Базовое подушевое финансирование</i> 1) базовое 2) дополнительное	1) Количество учащихся 2) Год обучения	1) Общее количество учащихся по результатам переписи 2) Общее количество учащихся на каждом году обучения
<i>Обучение по углубленной программе</i>	1) Специализированные программы 2) Специальные школы	1) Количество учащихся, углубленно изучающих иностранные языки 2) Общее количество учащихся в специализированных школах
<i>Дополнительные потребности в обучении</i>	1) Социально-экономическое неблагополучие 2) Языковые проблемы 3) Низкая успеваемость 4) Отставание в развитии, инвалидность	1) Доля учащихся из малообеспеченных семей 2) Доля учащихся, не владеющих языком обучения (по результатам языкового тестирования) 3) Количество учащихся, набравших менее 20% (тестирование общих способностей) 4) Число учащихся, официально признанных таковыми
<i>Особенности школ</i>	1) Размеры (по количеству учащихся) 2) Местоположение (удаленность) 3) Эксплуатационные издержки	1) Для начальных школ – до 200 учащихся, для средне-образовательных – до 600. 2) Расстояние от города более 50 км + плотность населения 4) Общая площадь здания

Коэффициенты расчета величины финансирования

Для того, чтобы получить величину финансирования в денежном формате показатели, как правило выраженные в натуральных единицах или в категориях, умножаются на специальные коэффициенты. Величина этих коэффициентов зависит от размера сверхнормативных затрат на удовлетворение дополнительных потребностей учащихся или на покрытие особых операционных издержек. В результате конечная формула будет представлять собой сумму произведений соответствующих показателей и коэффициентов.

Коэффициенты для расчета Компонента 1.

Число учащихся умножается на коэффициент, эквивалентный количеству ресурсов, предоставляемых школе в расчете на одного учащегося определенного года обучения. Он называется размер финансирования в расчете на одного учащегося.

Величину этого коэффициента получают в результате оценки количества и стоимости ресурсов, необходимых для обучения одного учащегося в школе средних размеров. Затраты на обучение подразделяются на прямые (зарплата преподавателей и других работников, принимающих участие в процессе обучения, учебные материалы), косвенные (административные и управленческие расходы) и операционные затраты (на обслуживание зданий), которые могут быть отнесены на количество учащихся. Сумма дополнительного финансирования в зависимости от года обучения (например, начальных классов для обеспечения грамотности всех детей или выпускных классов в связи с преподаванием специальных предметов) также рассчитывается исходя из нормативных затрат. Все виды издержек, которые зависят от числа учащихся, могут включаться в составляющую базового финансирования.

Эксплуатационные издержки, которые обычно включаются в Компонент 4, также могут определяться из расчета на одного учащегося в том случае, если существует явная зависимость между величиной затрат и числом учащихся. Например, возможна модель финансирования, когда каждой школе выделяется 3000 долл. на погашение операционных расходов и плюс к этому – 50 долл. на каждого учащегося. Однако операционные расходы, не зависящие от числа учащихся, должны финансироваться исходя из других параметров, как, например, площадь строений и земляных участков и тип зданий.

Коэффициенты для расчета остальных компонентов

Коэффициенты расчета величины ресурсов, необходимых для обучения по углубленным программам, вычисляются по методу финансирования затрат по функциональным видам деятельности. Аналогичный метод может использоваться и при определении финансирования дополнительных потребностей в образовании, однако здесь могут возникнуть сложности ввиду значительных различий. Поэтому параллельно необходимо осуществлять тщательный анализ запросов специализированных школ для детей с

отставанием в развитии и детей–инвалидов.

Для финансирования сверхнормативных эксплуатационных затрат также используется механизм целевого финансирования. Школы, размер которых меньше оптимального уровня, имеют большие средние издержки в расчете на одного учащегося. Эти дополнительные затраты должны компенсироваться государством, чтобы обеспечить справедливое распределение ресурсов и одинаковое качество образования.

Пример использования модели нормативно бюджетного финансирования

Рассмотрим гипотетический пример модели финансирования, отражающей соотношение ее трех основных функций (справедливости, управления и рыночного регулирования) и его влияние на размеры выделяемых ресурсов. Возьмем две школы.

Школа А - крупная школа в пригороде, расположенная в бедном квартале в 20 км от большого города. Только 1/5 всех учащихся (200 человек) углубленно изучают иностранный язык. Всего в ней учатся 1000 человек, из которых 200 детей являются первоклассниками. В школе 400 детей из малообеспеченных семей. Количество учащихся превышает минимальный уровень в 500 человек. Общая площадь зданий – 8000 м².

Школа Б – небольшая сельская школа в 220 км от города, где учатся дети обеспеченных людей. Большинство учащихся (300 человек) углубленно изучают иностранные языки. Всего школу посещает 400 человек, из них 80 – первоклассники. В школе 10 детей из малообеспеченных семей. Количество учащихся ниже оптимального уровня на 100 человек. Общая площадь – 4000 м².

Общая сумма финансирования двух школ является фиксированной и составляет 2830240 долларов.

При расчете формулы рыночного регулирования используются показатели количества учащихся. Коэффициент базового финансирования составляет 2000 долларов на одного учащегося, дополнительное финансирование в расчете на каждого первоклассника – 108 долларов. Остальные коэффициенты имеют нулевое значение. Цель данной схемы финансирования – увеличение количества учащихся с целью максимизации дохода школ.

3 Механизмы подушевого финансирования организации среднего образования

Методика нормативного подушевого финансирования среднего образования

1. Настоящая Методика нормативного подушевого финансирования среднего образования (далее – Методика) разработана с целью определения единого подхода при расчете объема средств на финансовое обеспечение государственных гарантий прав граждан на получение обязательного бесплатного среднего образования.

Норматив подушевого финансирования выступает в качестве гарантированной стоимости бюджетной образовательной услуги, предоставляемой гражданам Республики Казахстан.

Норматив подушевого финансирования определяется в расчете на одного обучающегося.

2. Норматив подушевого финансирования включает в себя:
норматив подушевого финансирования образовательного процесса;
норматив финансирования образовательной среды.

3. Финансирование образовательного процесса включает:

- заработную плату педагогических работников, управленческого, административного, вспомогательного и технического персонала;

- социальные отчисления от заработной платы;

- пособия на оздоровление к ежегодному оплачиваемому трудовому отпуску работников организации образования в размере одного должностного оклада;

- учебные расходы (учебники, учебно-методические комплексы, учебные, наглядные материалы и пособия);

- фонд стимулирования – средства республиканского бюджета, предусмотренные для выплаты премий и установления стимулирующих надбавок педагогическим работникам в целях дифференциации их заработной платы в зависимости от результатов деятельности, а также покрытия других нужд организации среднего образования, связанных с образовательным процессом.

Размер норматива подушевого финансирования образовательного процесса различается:

- в зависимости от вида реализуемой образовательной программы в обычных классах, гимназических и лицейских классах, классах с углубленным изучением отдельных предметов;

- в зависимости от уровня реализуемой образовательной программы: предшкольная подготовка в предшкольных классах общеобразовательных школ, лицеев и гимназий, начальное, основное среднее, общее среднее образование;

- в зависимости от места реализации образовательной программы:

городские школы, сельские школы, на дому (индивидуальное обучение).

Финансирование образовательной среды включает:

- коммунальные услуги;
- услуги связи;
- проведение текущего ремонта;
- подвоз и питание учащихся;
- фонд всеобуча;
- содержание и обслуживание зданий и оборудования, содержание предшкольных интернатов;
- прочие услуги (финансовые услуги, налоговые и другие обязательные платежи в бюджет).

4. Финансирование образовательного процесса осуществляется за счет средств республиканского бюджета, образовательной среды – за счет средств местных бюджетов.

В Методике учитываются расходы постоянного характера, связанные с финансированием образовательного процесса и образовательной среды в организациях среднего образования.

Капитальные расходы в Методике не учитываются. Капитальные расходы осуществляются за счет средств республиканского и местных бюджетов в соответствии со стратегическими и программными документами Республики Казахстан.

5. Администратор республиканской бюджетной программы при расчете объема финансирования образовательного процесса в организациях среднего образования предусматривает дополнительные затраты на формирование фонда стимулирования педагогических работников в размере десять процентов от объема расходов, предусмотренных на финансирование образовательного процесса.

6. При расчете норматива подушевого финансирования и объема финансирования образовательного процесса используются:

1) базовый должностной оклад (далее – БДО), утверждаемый Правительством Республики Казахстан;

2) нормативная учебная нагрузка в неделю для педагогических работников, непосредственно осуществляющих учебно-воспитательный процесс в государственных организациях образования:

18 часов – для работы в классах начального, основного среднего и общего среднего образования;

24 часа – для работы в предшкольных классах организаций среднего образования;

3) количество часов в неделю в соответствии с Типовыми учебными планами (далее-ТУП) по уровням образования:

22 часа – среднее число часов по типовому учебному плану на один класс предшкольной подготовки;

34 часа – среднее число часов по типовому учебному плану на один класс

на начальное образование (с учетом деления на подгруппы);

44 часа – среднее число часов по типовому учебному плану на один класс на основное среднее образование (с учетом деления на подгруппы);

46 часов – среднее число часов по типовому учебному плану на один класс на общее среднее образование (с учетом деления на подгруппы);

8 часов – среднее число часов в неделю при индивидуальном обучении на дому на начальное образование;

10 часов – среднее число часов в неделю при индивидуальном обучении на дому на основное среднее образование;

12 часов – среднее число часов в неделю при индивидуальном обучении на дому на общее среднее образование.

4) расчетная (нормативная) наполняемость классов, за основу которой приняты нормы государственного общеобязательного стандарта образования, утвержденного постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080:

- в городских общеобразовательных школах, гимназиях и лицеях – 25 человек,

- в сельских общеобразовательных школах, гимназиях и лицеях – 20 человек.

Расчет норматива подушевого финансирования и объема финансирования образовательного процесса

7. Объем финансирования образовательного процесса организации среднего образования в год определяется по формуле:

$$\text{ФОП} = \sum (\text{Ст}_{\text{zy}} * \text{Конт}_{\text{zy}}) + \text{Фстим},$$

где: ФОП – объем финансирования образовательного процесса организации среднего образования в год.

В случае реализации в одной организации среднего образования более одного вида образовательной программы ФОП определяется суммарно исходя из дифференциации стоимости одного обучающегося по видам образовательных программ и уровням образования.

Ст_{zy} – объем финансирования образовательного процесса в расчете на одного обучающегося в год (норматив подушевого финансирования в год) исчисляется по формуле:

$$\text{Ст}_{\text{zy}} = \text{Тр}_{\text{zy}} + \text{X},$$

где: Тр_{zy} – годовой фонд оплаты труда педагогических работников, управленческого, административного, вспомогательного и технического персонала в расчете на 1 обучающегося в год,

X – учебные расходы с учетом цикла фондирования в расчете на одного

обучающегося в год, которые равны одному месячному расчетному показателю, установленному законом Республики Казахстан о республиканском бюджете на соответствующий год (2013 год – 1731 тенге).

Tr_{zy} рассчитывается по формуле в зависимости от вида образовательной программы (z) и уровня образования (y): $Tr_{zy} = Tr_{zy\text{осн.}} + Tr_{zy\text{комп.}}$, где

$$Tr_{zy\text{осн.}} = 12 * W_f * (1 + (f + In)) * s,$$

$$Tr_{zy\text{комп.}} = (1 + (f + In)) * (ДО * (c + e) + r * МРП + ДО_e) * t/n / d,$$

где:

$Tr_{zy\text{осн.}}$ – годовой фонд оплаты труда педагогических работников, управленческого, административного, вспомогательного и технического персонала без учета компенсационных выплат;

$Tr_{zy\text{комп.}}$ – годовой размер денежных выплат компенсационного характера, предусмотренных законодательством Республики Казахстан о социальной защите граждан, пострадавших вследствие экологического бедствия в Приаралье, и ядерных испытаний на Семипалатинском испытательном ядерном полигоне;

$ДО_e$ – пособие на оздоровление в размере месячной тарифной ставки или должностного оклада для проживающих в зонах экологического бедствия;

W_f – фонд оплаты труда педагогических работников, управленческого, административного, вспомогательного и технического персонала в месяц, определяемый по формуле:

$$W_f = ((ДО * (c + e) + БДО * u_{zy} + ДО * h * g + r * МРП) + O_e + O_r) * t/n / d, \text{ где}$$

где:

$ДО$ – должностной оклад одной педагогической ставки в месяц, который равен 50 967 тенге ($БДО * 2,88$);

c – коэффициент удорожания фонда оплаты труда за работу в сельской местности, который равен 1,25.

Для городской местности коэффициент равен 1,0;

e – коэффициент удорожания фонда оплаты труда за проживание в зонах экологического бедствия – 0,5;

$БДО$ – базовый должностной оклад;

u_{zy} – коэффициент доплат и надбавок:

для обычных и коррекционных учебных заведений (классов, групп) значение $u_z = 1,25$;

для учебных заведений (классов, групп) с углубленным изучением предметов значение $u_z = 1,29$.

h – коэффициент квалификационного уровня педагогических работников – 0,06.

Данный коэффициент отражает долю педагогических работников, получающих доплату за квалификационный уровень в общей численности педагогических работников. Выведен расчет на 2013 год.

r - коэффициент удорожания фонда оплаты труда за проживание в зонах радиационного риска – 2,0;

МРП – месячный расчетный показатель, установленный законом Республики Казахстан о республиканском бюджете на соответствующий год;

O_e – размер оплаты дополнительного отпуска для проживающих в зонах экологического бедствия из расчета длительности дополнительного отпуска – 12 календарных дней;

O_r – размер оплаты дополнительного отпуска для проживающих в зонах радиационного риска из расчета длительности дополнительного отпуска – 14 календарных дней;

t – количество часов в неделю по ТУП;

n – нормативная учебная нагрузка в неделю;

d – расчетная (нормативная) наполняемость классов;

f – коэффициент удорожания фонда оплаты труда на управленческий, административный, вспомогательный и технический персонал – 0,55;

in - коэффициент удорожания фонда оплаты труда на персонал пришкольных интернатов – 0,1.

Для организаций образования, не имеющих пришкольных интернатов, коэффициент равен 0;

12 – количество месяцев в году для перехода от расчета нормативных затрат в месяц к расчету нормативных затрат в год;

s – коэффициент налогов и отчислений, десятичная дробь (по состоянию на 2013 год 1,099), рассчитывается по формуле: $1+(1-p)*sno$, где:

p – коэффициент пенсионных отчислений, десятичная дробь (по состоянию на 2013 год - 0,10);

sno – коэффициент социального налога и социальных отчислений, десятичная дробь (по состоянию на 2013 год - 0,11);

z – индекс, отражающий вид образовательной программы (общеобразовательная, углубленная, индивидуальная (надому));

y – индекс, отражающий уровень образования (предшкольная подготовка, начальное, основное среднее, общее среднее образование);

$Конт_{zy}$ – контингент учащихся;

Фстим – фонд стимулирования.

8. Критерии оценки деятельности педагогических работников организаций среднего образования с подушевым финансированием, применяемые при премировании и установлении стимулирующих надбавок, определяются постановлением Правительства Республики Казахстан.

9. Норматив подушевого финансирования образовательного процесса в расчете на одного обучающегося в год ($Ст_{zy}$) для каждого последующего ребенка в составе сверхнормативной численности обучающихся в классе снижается:

– в городских общеобразовательных школах, гимназиях и лицеях – на 4%;

– в сельских общеобразовательных школах, гимназиях и лицеях – на 5%.

Расчет норматива финансирования образовательной среды

10. Норматив финансирования образовательной среды определяется в расчете на одну организацию среднего образования в год по формуле:

$$R_n = T * H * П * K_э * K_г * K_з * K_о * K_с * Z * t' + S + R + PP + Fv + Z + Pr,$$

где

R_n – годовой объем финансирования образовательной среды организации среднего образования;

T – месячный тариф за услуги отопления;

H – месячная норма расхода тепла на отопление из расчета на квадратный метр;

$П$ – продолжительность отопительного сезона в месяцах;

$K_э$ – коэффициент этажности здания;

$K_г$ – коэффициент года постройки;

$K_з$ – коэффициент типа здания;

$K_о$ – коэффициент вида отопления;

$K_с$ – коэффициент состояния здания;

Z – коэффициент, отражающий долю расходов на горячее водоснабжение, холодное водоснабжение, водоотведение, электричество и полив прилегающей территории;

t' – налоговые отчисления;

S – услуги связи;

R – проведение текущего ремонта;

PP – подвоз и питание;

Fv – фонд всеобуча;

Z – содержание и обслуживание зданий и оборудования;

Pr – прочие услуги.

11. Коэффициенты, применяемые при расчете норматива финансирования образовательной среды, устанавливаются решением местных исполнительных органов.

Правила подушевого нормативного финансирования среднего образования

1. Настоящие Правила подушевого нормативного финансирования среднего образования (далее – Правила) разработаны в соответствии с подпунктом 46-2) статьи 5 Закона Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании».

2. Правила регламентируют компетенцию сторон и порядок финансирования образовательного процесса и образовательной среды среднего образования.

3. В настоящих Правилах используются следующие понятия:

1) наблюдательный совет – коллегиальный орган организации среднего образования;

2) образовательная среда – совокупность условий, создаваемых для обеспечения реализации образовательного процесса;

3) образовательный процесс – педагогически обоснованный процесс обучения, воспитания и развития в рамках реализации образовательных программ, реализуемый организацией, осуществляющей образовательную деятельность;

4) уполномоченный орган в области образования – центральный исполнительный орган Республики Казахстан, осуществляющий руководство и межотраслевую координацию в области образования, а также являющийся администратором республиканской бюджетной программы по подушевому нормативному финансированию образовательного процесса в организациях среднего образования;

5) норматив подушевого финансирования – норматив финансового обеспечения конституционного права гражданина на получение бесплатного среднего образования;

6) попечительский совет – орган коллегиального управления организацией образования;

7) фонд стимулирования – средства республиканского бюджета, предусмотренные для выплаты премий и установления стимулирующих надбавок педагогическим работникам в целях дифференциации их заработной платы в зависимости от результатов деятельности, а также покрытия других нужд организации среднего образования, связанных с образовательным процессом;

8) апробация подушевого нормативного финансирования – процесс проверки эффективности внедрения нормативного подушевого финансирования в пилотных организациях среднего образования;

9) движение учащихся – изменение контингента учащихся в течение учебного года в ходе зачисления в организацию среднего образования, выбытия из организации среднего образования, перевода из класса в класс с указанием причин.

4. Подушевое нормативное финансирование среднего образования реализуется в организациях среднего образования, кроме малокомплектных школ.

5. Финансирование расходов постоянного характера организаций среднего образования осуществляется на основе норматива подушевого финансирования.

Норматив подушевой финансирования включает расходы на финансирование образовательного процесса и образовательной среды организаций среднего образования.

6. Норматив подушевого финансирования образовательного процесса в организациях среднего образования исчисляется в расчете на одного обучающегося в соответствии с Методикой подушевого нормативного финансирования среднего образования (далее – Методика).

7. Норматив финансирования образовательной среды государственных организаций среднего образования исчисляется в расчете на одну организацию образования в год и разрабатывается на основе рекомендательного раздела Методики.

Порядок реализации подушевого нормативного финансирования образовательного процесса

8. Подушевое нормативное финансирование образовательного процесса в организациях среднего образования реализуется путем размещения местными исполнительными органами государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования независимо от форм собственности.

9. Государственный образовательный заказ на образовательный процесс в организациях среднего образования финансируется за счет целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета.

10. Управление неиспользованными (недоиспользованными) в истекшем финансовом году суммами целевых трансфертов, выделенных из республиканского или областного бюджета, осуществляется в порядке, установленном бюджетным законодательством Республики Казахстан.

11. Уполномоченный орган в области образования:

1) утверждает норматив подушевого финансирования образовательного процесса в организациях среднего образования в расчете на одного обучающегося;

2) утверждает государственный образовательный заказ на образовательный процесс в организациях среднего образования;

3) заключает соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с Акимами областей, города республиканского значения, столицы;

4) ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов областным бюджетам, бюджетам города республиканского значения, столицы в соответствии с планом финансирования по платежам;

5) осуществляет мониторинг движения учащихся в организациях среднего образования республики;

6) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в части изменения объемов финансирования образовательного процесса в план финансирования по платежам и в соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с Акимами областей, города республиканского значения, столицы.

12. Местный исполнительный орган области:

1) принимает обязательства об использовании по целевому назначению сумм целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета в соответствии с планом финансирования по обязательствам и на основании заключенного соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с уполномоченным органом в области образования;

2) осуществляет размещение государственного образовательного заказа на

образовательный процесс в специализированных и специальных организациях среднего образования области независимо от форм собственности путем заключения с руководителями организаций образования договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

3) ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета специализированным и специальным организациям среднего образования в соответствии с планом финансирования по платежам на основании договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

4) заключает соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с Акимами районов (городов областного значения) и ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета бюджетам районов (городов областного значения) в соответствии с планом финансирования по платежам;

5) осуществляет мониторинг движения учащихся в организациях среднего образования области;

б) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в части изменения объемов финансирования образовательного процесса:

в договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в специализированных и специальных организациях среднего образования, заключенные с руководителями организаций образования;

в план финансирования по платежам и в соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с Акимами районов (городов областного значения);

7) ежемесячно предоставляет информацию о результатах мониторинга движения учащихся в организациях среднего образования области в уполномоченный орган в области образования.

13. Местный исполнительный орган города республиканского значения, столицы:

1) принимает обязательства об использовании по целевому назначению сумм целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета в соответствии с планом финансирования по обязательствам и на основании заключенного соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с уполномоченным органом в области образования;

2) осуществляет размещение государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования города республиканского значения, столицы независимо от форм собственности путем заключения с руководителями организаций образования договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

3) ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из

республиканского бюджета организациям среднего образования в соответствии с планом финансирования по платежам на основании договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

4) осуществляет мониторинг движения учащихся в организациях среднего образования города республиканского значения, столицы;

5) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования, заключенные с руководителями организаций образования, в части изменения объемов финансирования образовательного процесса;

б) ежемесячно предоставляет информацию о результатах мониторинга движения учащихся в организациях среднего образования города республиканского значения, столицы в уполномоченный орган в области образования.

14. Местный исполнительный орган района (города областного значения):

1) принимает обязательства об использовании по целевому назначению сумм целевых текущих трансфертов из областного бюджета в соответствии с планом финансирования по обязательствам и на основании заключенного соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с местным исполнительным органом области;

2) осуществляет размещение государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования района (города областного значения) независимо от форм собственности путем заключения с руководителями организаций образования договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

3) ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из областного бюджета организациям среднего образования в соответствии с планом финансирования по платежам на основании договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

4) осуществляет мониторинг движения учащихся в организациях среднего образования района (города областного значения);

5) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в договора на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования, заключенные с руководителями организаций образования, в части изменения объемов финансирования образовательного процесса;

б) ежемесячно предоставляет информацию о результатах мониторинга движения учащихся в организациях среднего образования района (города областного значения) в местный исполнительный орган области.

15. Организации среднего образования с подушевым финансированием:

1) ежемесячно предоставляют в соответствующий местный исполнительный орган информацию о движении учащихся в соответствии с заключенным договором на осуществление государственного образовательного заказа на образовательный процесс в организациях среднего образования;

2) ведут отдельный учет расходов, в том числе при планировании, по бюджетным программам: общеобразовательное обучение, дошкольное воспитание и обучение (реализация государственного образовательного заказа в дошкольных организациях образования) при наличии в составе организации среднего образования мини-центров;

3) формируют штатные расписания в разрезе всех структурных подразделений школы (школа, мини-центр при школе, интернат при школе и т.д.) с указанием (делением) ставок работников в данном разрезе;

4) по согласованию с попечительским/наблюдательным советом разрабатывают и утверждают Правила расходования средств фонда стимулирования;

5) по согласованию с попечительским/наблюдательным советом принимают решение о распределении средств фонда стимулирования.

Порядок реализации финансирования образовательной среды

16. Финансирование образовательной среды в государственных организациях среднего образования реализуется за счет средств местных бюджетов путем размещения государственного образовательного заказа по обеспечению образовательной среды государственных организаций среднего образования.

17. Местный исполнительный орган области:

1) разрабатывает в соответствии с Методикой подушевого нормативного финансирования среднего образования и утверждает норматив финансирования образовательной среды специализированных и специальных государственных организаций среднего образования;

2) производит расчет объема финансирования и утверждает государственный образовательный заказ по обеспечению образовательной среды специализированных и специальных государственных организаций среднего образования;

3) согласовывает норматив финансирования образовательной среды государственных организаций среднего образования района (города областного значения);

4) осуществляет мониторинг реализации государственного образовательного заказа по обеспечению образовательной среды специализированных и специальных государственных организаций среднего образования.

18. Местный исполнительный орган города республиканского значения, столицы:

1) разрабатывает в соответствии с Методикой подушевого нормативного финансирования среднего образования и утверждает норматив финансирования

образовательной среды государственных организаций среднего образования города республиканского значения, столицы;

2) производит расчет объема финансирования и утверждает государственный образовательный заказ по обеспечению образовательной среды государственных организаций среднего образования города республиканского значения, столицы;

3) осуществляет мониторинг реализации государственного образовательного заказа по обеспечению образовательной среды государственных организаций среднего образования города республиканского значения, столицы.

19. Местный исполнительный орган района (города областного значения):

1) разрабатывает в соответствии с Методикой подушевого нормативного финансирования среднего образования и утверждает по согласованию с местным исполнительным органом области норматив финансирования образовательной среды государственных организаций среднего образования района (города областного значения);

2) производит расчет объема финансирования и утверждает государственный образовательный заказ по обеспечению образовательной среды государственных организаций среднего образования района (города областного значения);

3) осуществляет мониторинг реализации государственного образовательного заказа по обеспечению образовательной среды государственных организаций среднего образования района (города областного значения).

Порядок апробации подушевого нормативного финансирования в пилотных государственных организациях среднего образования

20. Апробация подушевого нормативного финансирования реализуется в пилотных государственных организациях среднего образования с попечительским советом, согласно Перечню организаций образования, утвержденному приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 27 декабря 2012 года №573.

21. Апробация подушевого нормативного финансирования образовательного процесса в пилотных государственных организациях среднего образования реализуется за счет целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета.

22. Апробация подушевого финансирования образовательной среды в пилотных государственных организациях среднего образования реализуется за счет средств местных бюджетов.

23. Управление неиспользованными (недоиспользованными) в истекшем финансовом году суммами целевых трансфертов, выделенных из республиканского или областного бюджета, осуществляется в порядке, установленном бюджетным законодательством Республики Казахстан.

24. Порядок исполнения республиканского и местных бюджетов, их кассового обслуживания, порядок действий государственных учреждений и уполномоченных государственных органов по выполнению комплекса мероприятий по обеспечению реализации бюджетных программ определяется бюджетным законодательством Республики Казахстан с учетом особенностей настоящих Правил.

25. Уполномоченный орган в области образования:

1) утверждает норматив подушевого финансирования образовательного процесса в пилотных государственных организациях среднего образования в расчете на одного обучающегося;

2) заключает соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с акимами областей, в которых осуществляется апробация подушевого нормативного финансирования, и ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов в соответствии с планом финансирования по платежам;

3) осуществляет мониторинг движения учащихся в пилотных государственных организациях среднего образования республики;

4) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в части изменения объемов финансирования образовательного процесса в план финансирования по платежам и в соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с акимами областей, в которых осуществляется апробация подушевого нормативного финансирования.

26. Местный исполнительный орган области, в котором проводится апробация подушевого нормативного финансирования:

1) принимает обязательства об использовании по целевому назначению сумм целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета в соответствии с планом финансирования по обязательствам и на основании заключенного соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с уполномоченным органом в области образования;

2) заключает соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с акимами районов (городов областного значения), в которых осуществляется апробация подушевого нормативного финансирования, и ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из республиканского бюджета бюджетам районов (городов областного значения) в соответствии с планом финансирования по платежам;

3) осуществляет мониторинг движения учащихся в пилотных государственных организациях среднего образования области;

4) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в части изменения объемов финансирования образовательного процесса в план финансирования по платежам и в соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с акимами районов (городов областного значения), в которых осуществляется апробация подушевого нормативного финансирования;

5) ежемесячно предоставляет в уполномоченный орган в области

образования информацию о результатах мониторинга движения учащихся, ходе реализации апробации подушевого нормативного финансирования, расходовании средств фонда стимулирования в пилотных государственных организациях среднего образования области;

б) согласовывает норматив финансирования образовательной среды государственных организаций среднего образования района (города областного значения), в которых проводится апробация подушевого нормативного финансирования.

27. Местный исполнительный орган района (города областного значения), в котором проводится апробация подушевого нормативного финансирования:

1) принимает обязательства об использовании по целевому назначению сумм целевых текущих трансфертов из областного бюджета в соответствии с планом финансирования по обязательствам и на основании заключенного соглашения о результатах по целевым текущим трансфертам с местным исполнительным органом области;

2) ежемесячно перечисляет суммы целевых текущих трансфертов из областного бюджета пилотным государственным организациям среднего образования в соответствии с планом финансирования по платежам;

3) осуществляет мониторинг движения учащихся в пилотных государственных организациях среднего образования района (города областного значения);

4) по результатам мониторинга ежеквартально вносит изменения в индивидуальные планы финансирования пилотных государственных организаций среднего образования в части изменения объемов финансирования образовательного процесса;

5) ежемесячно предоставляет в местный исполнительный орган области информацию о результатах мониторинга движения учащихся, ходе реализации апробации подушевого нормативного финансирования, расходовании средств фонда стимулирования в пилотных государственных организациях среднего образования района (города областного значения);

б) разрабатывает в соответствии с Методикой подушевого нормативного финансирования среднего образования и утверждает по согласованию с местным исполнительным органом области норматив финансирования образовательной среды пилотных государственных организаций среднего образования района (города областного значения);

7) производит расчет объема финансирования и ежемесячно перечисляет суммы финансирования на обеспечение образовательной среды пилотным государственным организациям среднего образования района (города областного значения) в соответствии с планом финансирования по платежам.

28. Пилотные государственные организации среднего образования с подушевым финансированием:

1) ежемесячно предоставляют в местный исполнительный орган района (города областного значения) информацию о движении учащихся, ходе

реализации апробации подушевого нормативного финансирования, расходовании средств фонда стимулирования;

2) ведут отдельный учет расходов, в том числе при планировании, по бюджетным программам: общеобразовательное обучение, дошкольное воспитание и обучение (реализация государственного образовательного заказа в дошкольных организациях образования) при наличии в составе организации среднего образования мини-центров;

3) формируют штатные расписания в разрезе всех структурных подразделений школы (школа, мини-центр при школе, интернат при школе и т.д.) с указанием (делением) ставок работников в данном разрезе;

4) по согласованию с попечительским советом разрабатывают и утверждают Правила расходования средств фонда стимулирования;

5) по согласованию с попечительским советом принимают решение о распределении средств фонда стимулирования в соответствии с критериями, установленными Правительством Республики Казахстан.

Заключение

Переход к подушевой технологии финансирования образования продиктован, прежде всего, необходимостью повышения эффективности расходования бюджетных средств. Эта проблема остро стоит не только перед местными органами власти, которые являются учредителями общеобразовательных организаций и финансируют их из своих бюджетов, но и перед республиканскими органами власти.

Анализ законодательно закрепленных в субъектах РК методик нормативного подушевого финансирования учреждений образования позволяет выявить основные направления, по которым происходит корректировка рекомендуемой методики из-за региональной специфики ее применения.

Список использованной литературы

- 1 Данилов Е.Н., Абарникова В.Е., Шипиков Л.К. Анализ хозяйственной деятельности в бюджетных и научных учреждениях: Учебное пособие. – М.: Интерпрессервис; Эксперспектива, 2009. - 336 с.
- 2 Закона Республики Казахстан «Об образовании», Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы.
- 3 Беляков С.А. Финансирование системы образования. -М.: МАКС Пресс, 2011, -78 с.
- 4 Гафиуллина Л.Ф. Эффективность деятельности системы образования // Социально-экономические вопросы развития региона. – 2009. - № 1. – С.44-48.

Содержание

1 Зарубежный и отечественный опыт подушевого финансирования организации среднего образования	31
2 Условия внедрения подушевого финансирования организации среднего образования	36
3 Механизмы подушевого финансирования организации среднего образования	42
Заключение	57
Список использованной литературы	58

Орта білім ұйымдарын жанбасылық қаржыландыру

Әдістемелік нұсқау

Подушевое финансирование организации среднего образования

Методические рекомендации

Басуға 19.08.2013 қол қойылды. Пішімі 60×84^{1/16}. Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 1,8.

Подписано к печати 19.08.2013. Формат 60х84 1/16. Бумага офсетная.
Печать офсетная. Гарнитура «Times New Roman». Усл. печ. л. 1,8.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК
010000, Астана қ., Достық көшесі 20, «Санкт-Петербург» с.-і. о., 13-қабат.

Министерство образования и науки Республики Казахстан
РГКП «Национальная академия образования им. И. Алтынсарина»
010000, г. Астана, ул. Достык, 20, т.-д. ц. «Санкт-Петербург», 13 этаж.